

THE TRZCINIEC AREA OF THE EARLY BRONZE AGE CIVILIZATION: 1950-1200 BC

**Janusz Czebreszuk
Jacek Górski
Marcin Ignaczak
Sławomir Kadrow
Victor I. Klochko
Aleksander Koško
Nikolay Kovalyukh
Mykola Kryvaltsevich
Vasyl Y. Kurylenko
Sergyy Lysenko
Vitaliy V. Otroshchenko
Przemysław Makarowicz
Vadim Skripkin
Halina Taras**

BALTIC-PONTIC STUDIES

V O L U M E 6 • 1998

BALTIC-PONTIC STUDIES
61-809 Poznań, Poland
Św. Marcin 78
Tel. (061) 8536709 ext. 147, Fax (061) 8533373

EDITOR
Aleksander Koško

EDITORIAL COMMITTEE
Sophia S. Berezanskaya (Kiev), Aleksandra Cofta-Broniewska
(Poznań), Mikhail Charniauskii (Minsk), Lucyna Domańska
(Łódź), Victor I. Klochko (Kiev), Vitaliy V. Otroshchenko
(Kiev), Petro Tolochko (Kiev)

SECRETARY
Marzena Szmyt
SECRETARY OF VOLUME
Przemysław Makarowicz

ADAM MICKIEWICZ UNIVERSITY
EASTERN INSTITUTE
INSTITUTE OF PREHISTORY
Poznań 1998
ISBN 83-86094-05-2
ISSN 1231-0344

THE TRZCINIEC AREA OF THE EARLY BRONZE AGE CIVILIZATION: 1950-1200 BC

**Janusz Czebreszuk
Jacek Górski
Marcin Ignaczak
Sławomir Kadrow
Victor I. Klochko
Aleksander Koško
Nikolay Kovalyukh
Mykola Kryvaltsevich
Vasyl Y. Kurylenko
Sergyei Lysenko
Vitaliy V. Otroshchenko
Przemysław Makarowicz
Vadim Skripkin
Halina Taras**

BALTIC-PONTIC STUDIES

V O L U M E 6 • 1998

© Copyright by B-PS and Authors
All rights reserved

Cover Design: Eugeniusz Skorwider

Linguistic consultation: Piotr T. Żebrowski

Printed in Poland

Computer typeset by PSO Sp. z o.o. in Poznań

CONTENTS

EDITORS' FOREWORD	5
Jacek Górski, THE FOUNDATIONS OF TRZCINIEC CULTURE TAXONOMY IN WESTERN MAŁOPOLSKA	7
Przemysław Makarowicz, TAXONOMIC FOUNDATIONS OF THE TRZCINIEC CULTURAL CIRCLE ON THE LOWER VISTULA	19
Halina Taras, THE BASES FOR THE TAXONOMY OF THE TRZCINIEC CULTURE IN THE SOUTHERN PART OF THE AREA BETWEEN THE VISTULA AND BUG RIVERS	32
Victor I. Klochko, THE ISSUE OF THE EASTERN BORDER OF THE EASTERN TRZCINIEC CULTURE (LOBOIKIVKA METALLURGY)	48
Marcin Ignaczak, Przemysław Makarowicz, THE SOUTH-WESTERN BORDERLAND OF THE TRZCINIEC CULTURAL CIRCLE	74
Vasyl Y. Kurylenko, Vitaliy V. Otroshchenko, THE SOSNYTSA CULTURE OF THE DESNA AREA AND ITS LINKS WITH EASTERN NEIGHBOURS	87
Mykola Kryvaltsevich, THE PROBLEMS OF IDENTIFICATION AND ORIGINS OF "TRZCINIEC" IN THE PRYPETS BASIN	103
Jacek Górski, THE QUESTION OF THE DECLINE OF TRZCINIEC CULTURE IN WESTERN MAŁOPOLSKA. TRZCINIEC CULTURE VS. LUSATIAN CULTURE	115
Nikolay Kovalyukh, Vadim Skripkin, Victor I. Klochko, Sergey Lysenko, ABSOLUTE (RADIOCARBON) CHRONOLOGY OF THE EASTERN TRZCINIEC CULTURE IN THE DNIEPER BASIN (THE MAŁOPOŁOVETSKE BURIAL SITE)	130
Przemysław Makarowicz, ABSOLUTE CHRONOLOGY OF THE TRZCINIEC COMPLEX IN THE VISTULA DRAINAGE IN THE LIGHT OF ¹⁴ C DATINGS	141
Sławomir Kadrow, THE CENTRAL EUROPEAN DIMENSION OF THE DECLINE OF THE EARLY BRONZE AGE CIVILIZATION. THE TRZCINIEC SOCIO-CULTURAL SYSTEM AT THE OUTSET OF ITS CAREER	156
Janusz Czebreszuk, "TRZCINIEC". AN ALTERNATIVE VIEW	165

Aleksander Koško, Victor I. Klochko, "TRZCINIEC" — BORDERLAND OF EARLY BRONZE CIVILIZATIONS OF EASTERN AND WESTERN EUROPE?	190
References	203
List of Authors	224

Editor's Foreword

The Trzciniec Culture, Trzciniec Cultural Circle and Trzciniec Horizon are the names of a cultural area in the borderland of Western and Eastern Europe at the 2nd millennium BC. For over half a century a discussion has been going on over the taxonomic identification (chronological and spatial) and genetic and ethnic interpretation of this cultural unit.

In the debate, the 1980's and 1990's mark a significant cognitive turn caused by the growth of the corpus of sources, the use of systematic methods for the study of mobile sources and the proliferation of regional ^{14}C datings.

The present volume of "Baltic-Pontic Studies" is an attempt to register this breakthrough and a proposal for a new fitting of the Trzciniec phenomenon into the synthesis of Early Bronze Age Europe. The records include rudiments of new regional systematizations, foundations of their chronologies based on radiocarbon datings and a discussion of the mechanisms of socio-cultural changes which gave rise to the Trzciniec cultural area and later contributed to its disintegration.

A long-term intention of this volume giving a multifaceted view of the effects of the said cognitive breakthrough is to encourage a careful scrutiny of the development mechanisms of the European Early Bronze Age Civilization, in particular the role played in them by the societies inhabiting the drainages of the Baltic and Pontic Seas.

Editorial comment

1. All dates in the *B-PS* are calibrated [see: *Radiocarbon* vol.28, 1986, and the next volumes]. Deviations from this rule will be point out in notes.

2. The names of the archaeological cultures (especially from the territory of the Ukraine) are standarized according to the English literature on the subject [e.g. Mallory 1989]. In the case of a new term, the author's original name has been retained.

3. The place names located in the Ukraine have been transliterat from the versions suggested by the author (i.e. from the Belorussian, Ukrainian, Polish or Russian originals).

Halina Taras

THE BASES FOR THE TAXONOMY OF THE TRZCINIEC CULTURE IN THE SOUTHERN PART OF THE AREA BETWEEN THE VISTULA AND BUG RIVERS

The identification of the Trzciniec Culture means here defining the character of the different occupations and types of production observed between the Vistula and Bug rivers, in the areas of eastern Małopolska and western Volhynia Uplands and in Polesie Lubelskie within the period of at least 500 years (from the second half of the Early Bronze till the end of the Middle Bronze period), i. e. these phenomena that, in their beginnings, are different from those associated with the Strzyżów and Mierzanowice Cultures and, towards their end, with the Lusatian Culture (Fig. 1).

Many types of production can provide no or little help in defining the identifying elements of the Trzciniec Culture. Metal artifacts are of no use, unless one wants to use them for chronological identification or to describe the contacts Trzciniec Culture communities had with other cultures. In the eastern zone of the culture, bronze was never a basic material, therefore no specific type of metallurgy had developed here, though it might be assumed that some repair work and some attempts at making bronze objects were made.

Flint work, the basic type of production, does not provide much help, either. The main reason for it is the small number of flint artifacts in inventories, particularly in compact sets. While they do allow one to prove that they were produced in the Bronze Age, this does not enable one, however, to conclude which tool forms or kinds of tool forms can serve as identifying markers of the culture. Some tendencies, however, can be easily observed in the Trzciniec Culture, e.g. the large number of flake tools, scaled pieces, knife tools and concave tools with gradual retouch, scrapers and side scrapers as well as bifacial tools [Taras 1997a]. In this period a new type of sickle appeared, namely one in which the broadest part was just over the base (Fig. 2:6, 6:9, 12) and the working edge, straight or concave, sometimes had denticulate retouch (Fig. 6:12). The described tool form marks an evolutionary-chronological stage rather than an archaeological culture (the shape of sickle is also found in Late Bronze and Early Iron Age cultures) and can be observed in the flint work of the Trzciniec Culture, too.

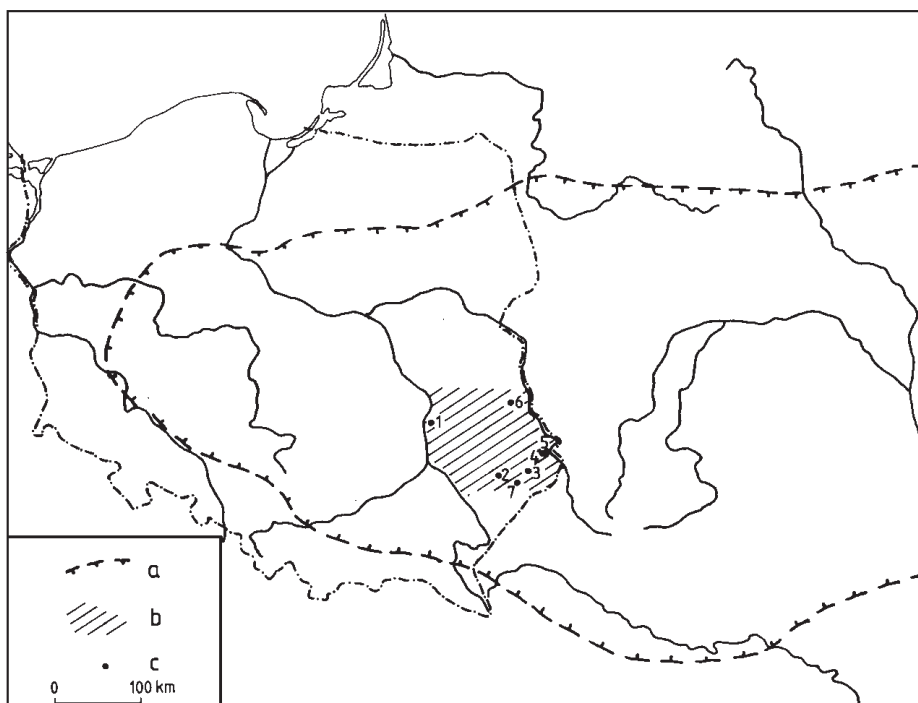

Fig. 1. The territorial range of the problem in question; a - the Trzciniec complex range, b - the territorial range covered by this paper, c - location of more important sites. 1 - Trzciniec, 2 - Guciów, 3 - Tyszowce, 4 - Hrubieszów-Podgórze, 5 - Teptiuków, 6 - Dubeczno, 7 - Podlodów.

It is not possible as well to use the production based on organic materials (Fig. 9:5, 6) as a marker here due to a very small number of such artifacts in the Trzciniec Culture inventories as well as the universal character of tool concepts.

1. TAXONOMY BASES — THE MAIN CRITERIA OF THE IDENTIFICATION SYSTEM

The main source of our knowledge of the Trzciniec Culture in the area between the Vistula and Bug rivers is its pottery characterised by the unique way of preparing the material, the preference for some types of vessels and the techniques of forming them, as well as its quite sophisticated ornamentation. All these features underwent many changes throughout the Trzciniec Culture existence. The changes depended

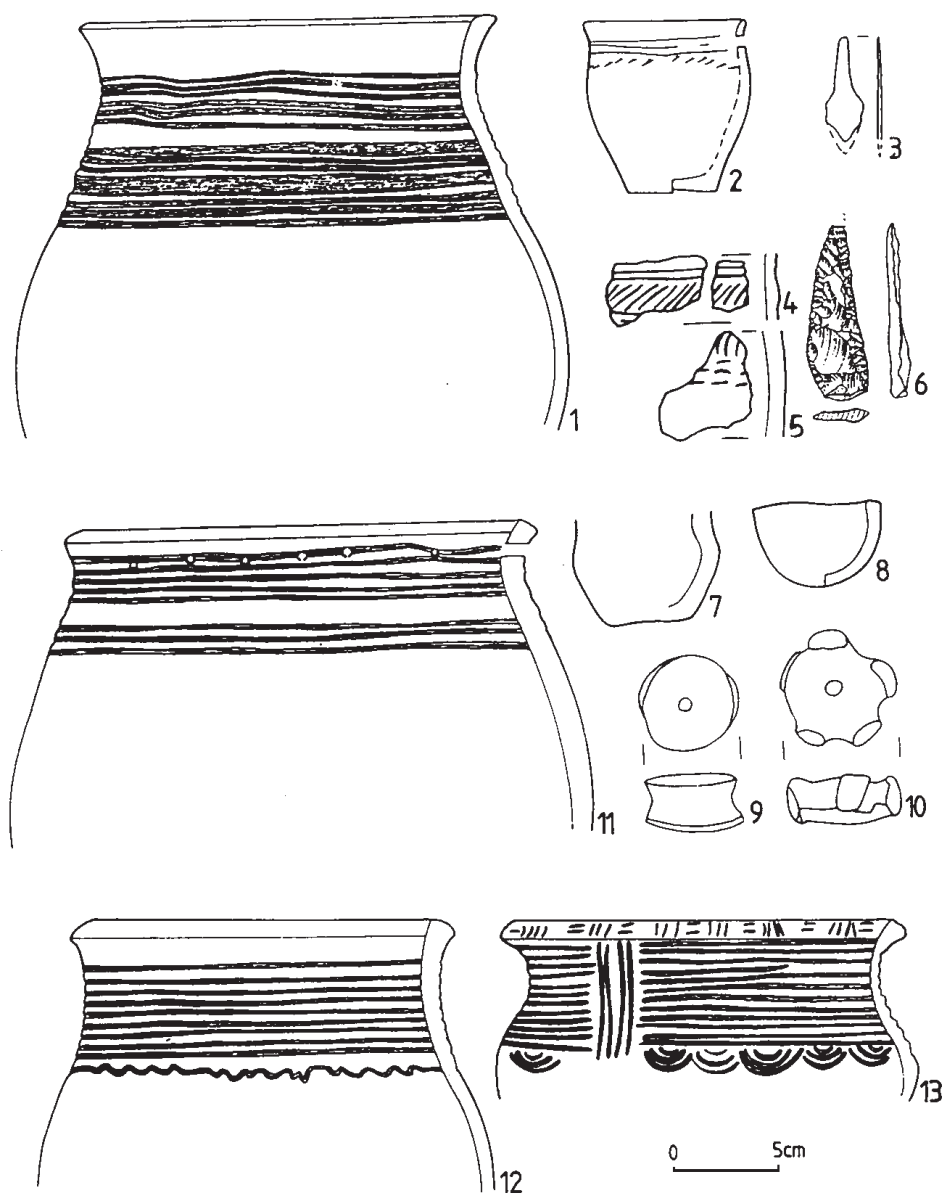

Fig. 2 Dubeczno, site 1. Material of the early phase (early classical).

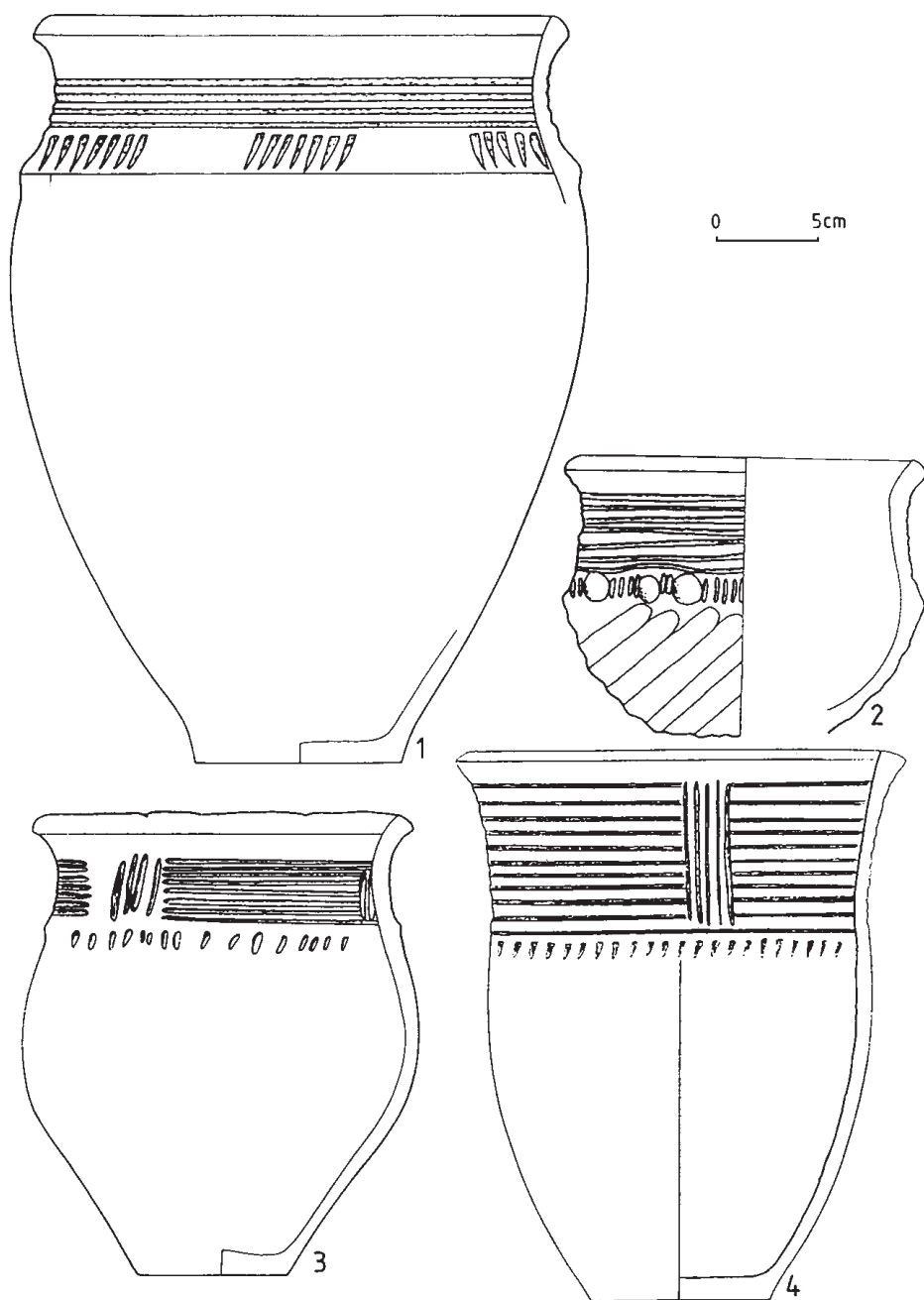

Fig. 3 Material of the classical phase. 1 - Chodlik-Podlesie, site 3 (after M. Matyaszeowski), 2-5 - Lublin-Dąbrowa (after E. Kłosińska and H. Taras).

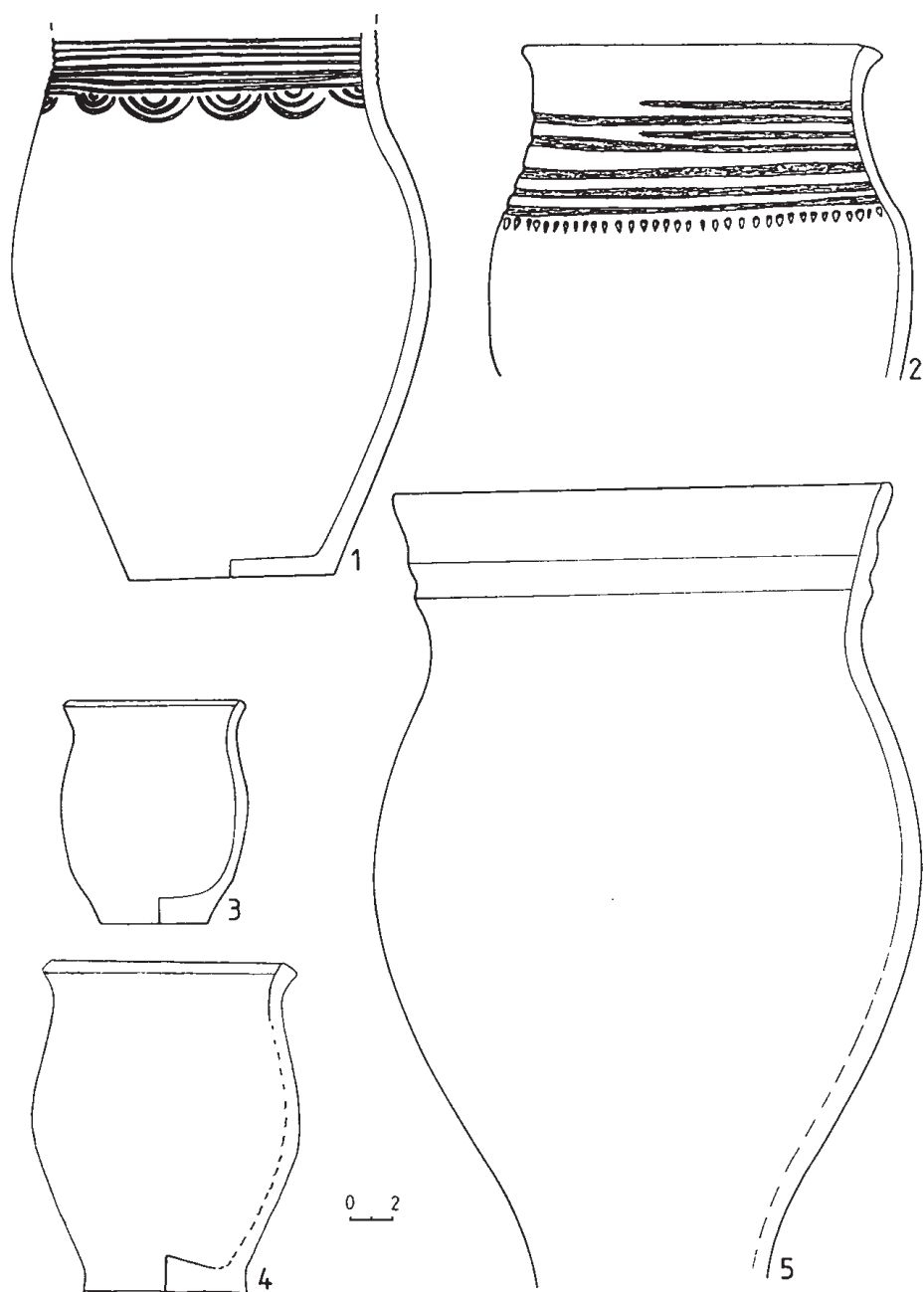

Fig. 4 Material of the classical phase. 1-2 - Tyszowce, site 25A, barrow No. 17 (after J. Kuśnierz), 3 - Guciów, site 6, barrow No. 13 (after E. Kłosińska), 4 - Putnowice- Kolonia, site 3 (after H. Taras), 5 - Dominikanówka, site 1 (after J. Machnik).

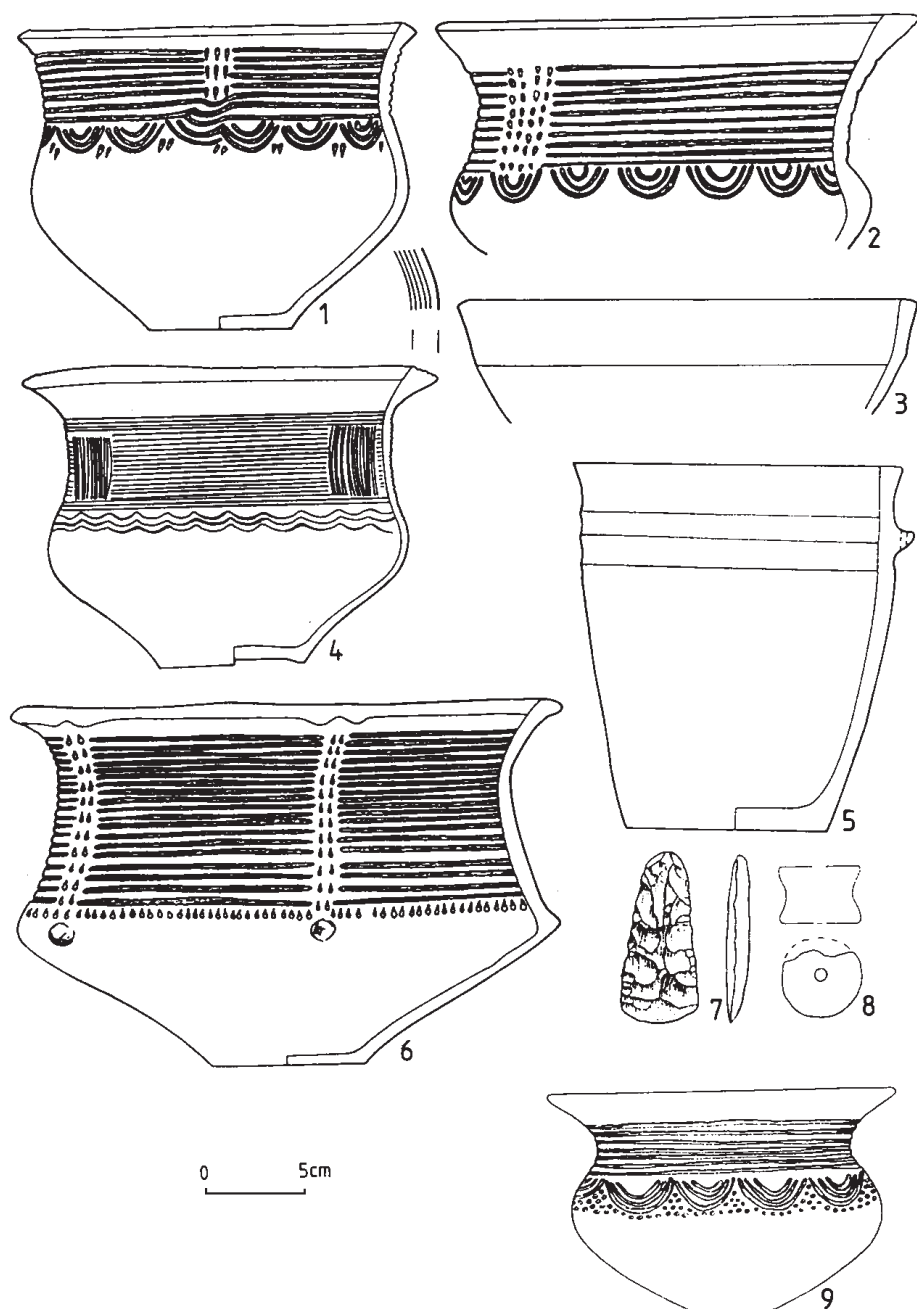

Fig. 5 Material of the classical phase. 1, 2, 5 - Tyszowce, site 25A, barrow No. 17 and 6 - barrow No. 15, 4 - Tyszowce, site 28, barrow No. 24 (after J. Kuśnierz), 3 - Guciów, site 6, barrow No. 6 and 7, 9 - barrow No. 13 (after E. Kłosińska), 8 - Gródek, site 1D (after A. Uzarowiczowa).

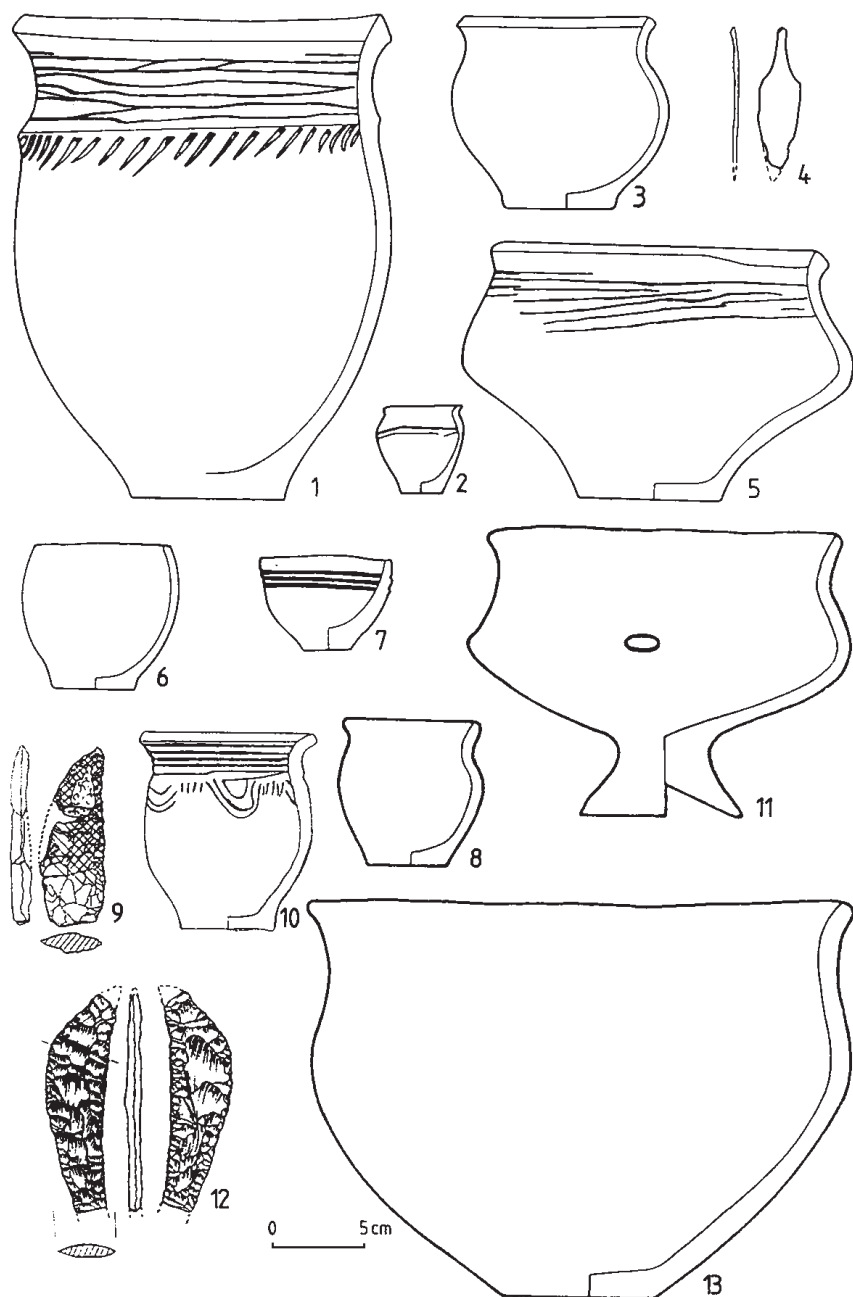

Fig. 6 Material of the late (late-classical) and terminal phases (8, 11, 13). 1-7 - Tyszowce, site 25A, barrow No. 16 (after J. Kuśnierz), 8, 11 - Tyszowce, site 25B, feature No. 16 (after J. Buszewicz), 9 - Tyszowce, site 1, barrow No. 6 and 10 - barrow No. 5, 12 - Hrubieszów (after H. Taras), 13 - Hrubieszów-Podgórze, site 5, feature No. 110 (after J. Niedźwiedź and W. Panasiewicz).

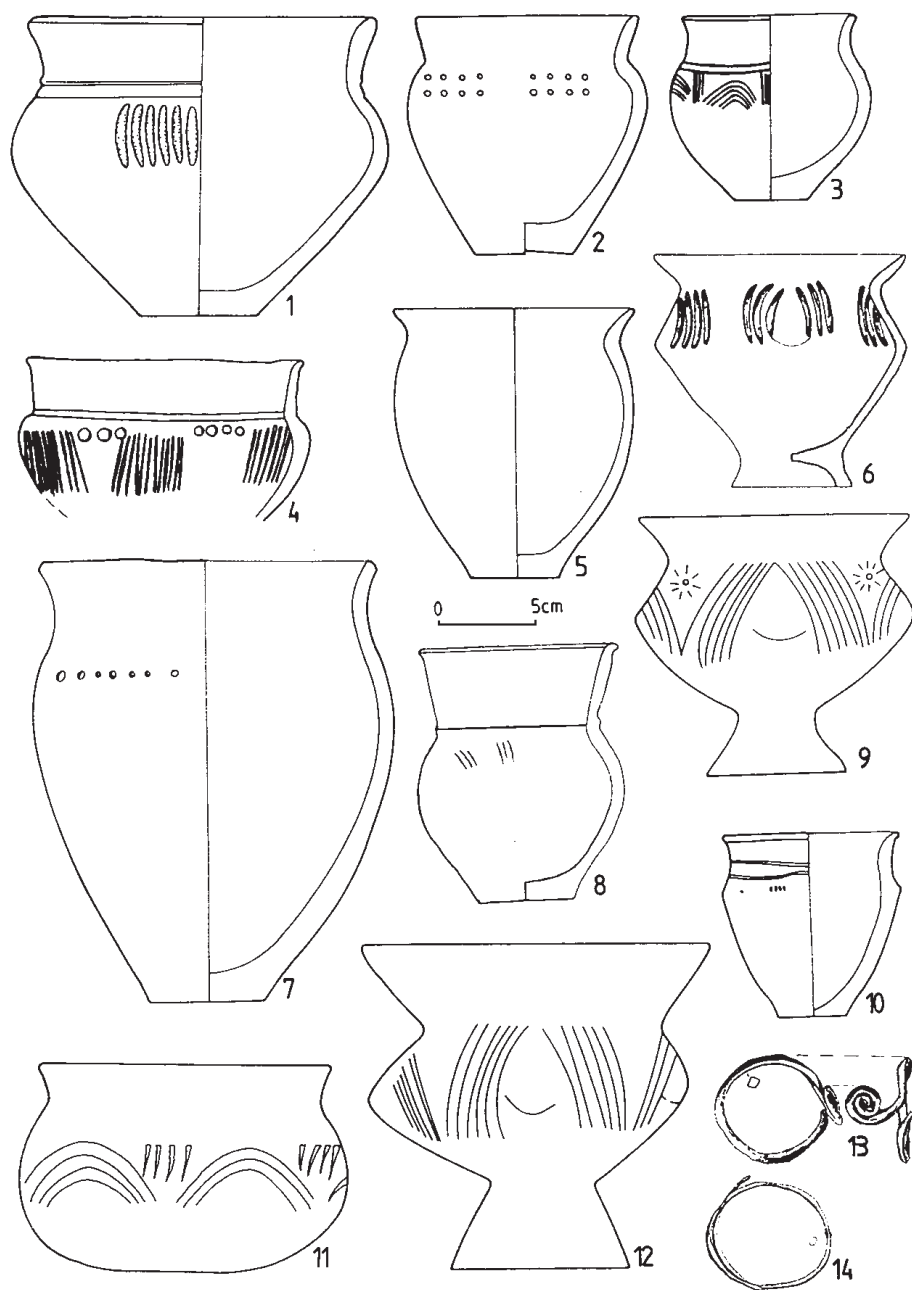

Fig. 7 Material of the terminal phase. 1, 2, 5, 9, 11, 12 - Trzciniec, site 1 (after A. Gardawski), 3, 4, 7, 10 - Kazimierzów, site 3 (after W. Misiewicz), 6 - Szczekarków (after A. Gardawski), 8, 13, 14 - Kosin, site 8 (after B. Chomentowska).

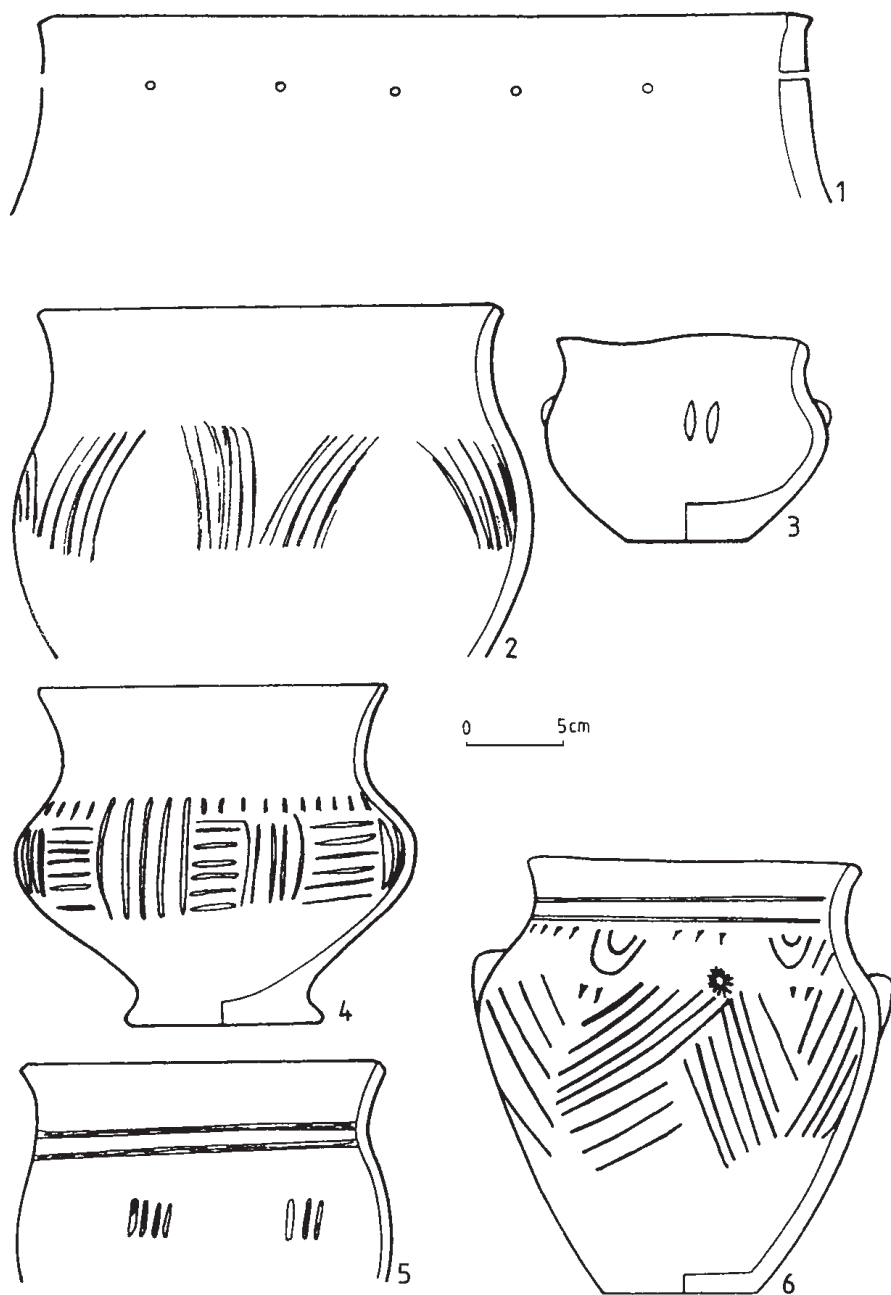

Fig. 8 Material of the terminal phase. Hrubieszów-Podgórze, site 5, feature No. 62 (1), No. 7 (2), No. 110 (3, 6), No. 63 (4) and No. 109 (5) (after W. Koman, J. Niedźwiedź, W. Panasiewicz).

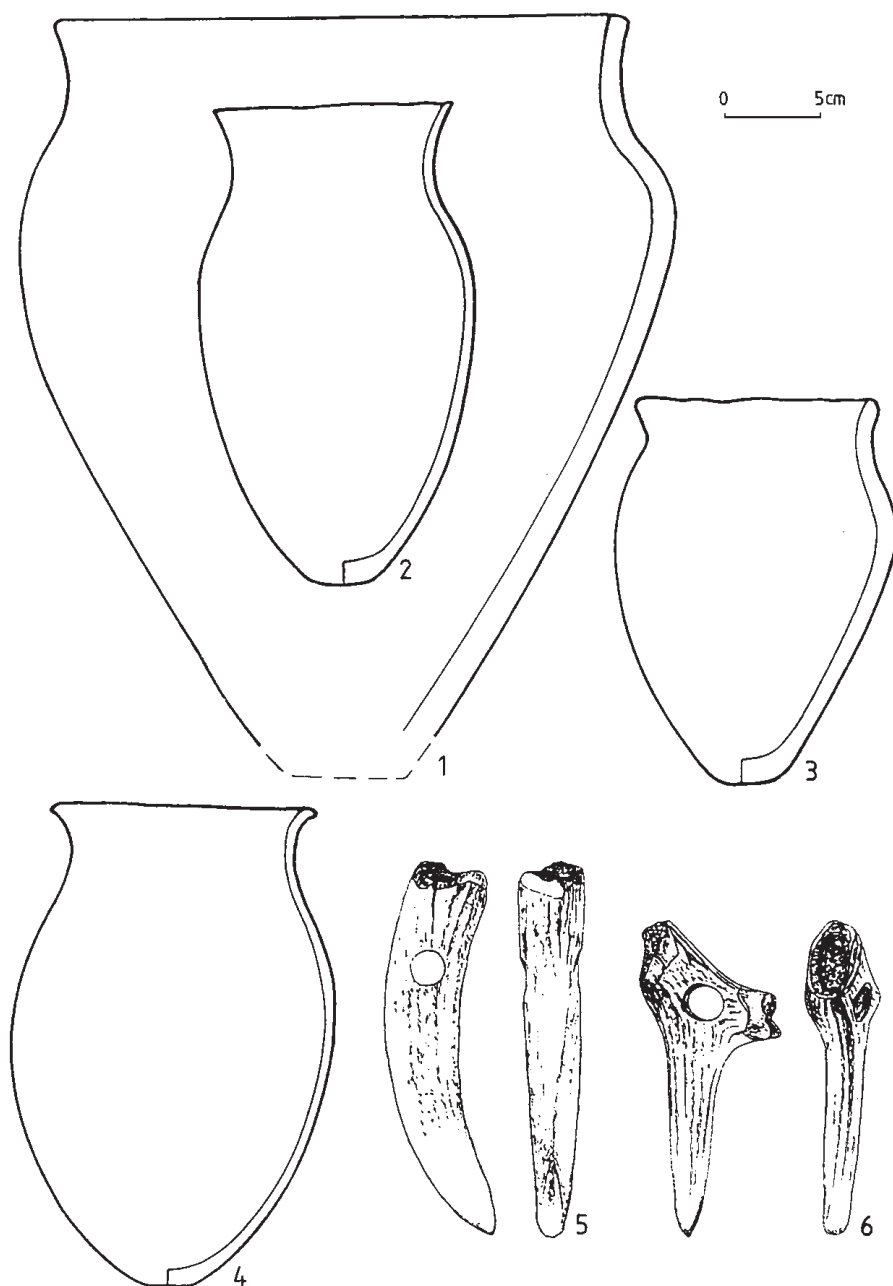

Fig. 9 Material of the terminal phase. 1 - Hrubieszów-Podgórze, site 5, feature No. 110 and 2, 4 - feature No. 95 (after W. Koman, J. Niedźwiedz, W. Panasiewicz), 3 - Teptiuków, site 6, feature No. 29 (after J. Niedźwiedz, H. Taras), 5, 6 - Podlodów, site 2, feature No. 14 (after J. Bagińska, H. Taras).

on local traditions, the kind of relations with other communities or lack of such contacts, as well as the creativity of the individuals who produced the vessels. Below are presented the pottery markers of the Trzciniec Culture in the area between the Vistula and Bug rivers:

1. The addition of granite breakstone to clay. The pottery is made of clay with an admixture of granite breakstone (usually quite ample). Vessel surfaces are very smooth, and fractures are monochromatic, porous or layered. These features are typical of the Trzciniec Culture technology in the area in question in its classical stage. With time some changes were introduced and so, in the terminal stage, as site 25B in Tyszowce shows, the dominant kind of pottery is one made of clay mixed in equal proportions with sand and granite breakstone or with sand only; the fractures are usually monochromatic, porous or compact [Gosik 1997:34-36 and 69-74].

2. The characteristic shape of the rim. The typical way of forming the rim is thickening and cutting it obliquely or, rarely, horizontally. This kind was gradually replaced by non-thickened, cut and rounded rims. In the terminal stage non-thickened, rounded rims dominate (Fig. 7-9) [Taras 1995:63-75; Gosik 1997:63-68].

3. Basic vessel types: S-shaped pot, profiled bowl, hemispherical bowl. The dominant kind are S-shaped pots of several types (Fig. 2:1, 2, 11, 12; 3:1, 3; 4:1-4; 6:1, 8, 10), and the differences concern their proportions, and particularly the level of the widest part of the belly [Taras 1995:63-75]. Pots of various forms can be found: tulip-shaped ones, where the rim is bigger in diameter than the belly (Fig. 3:4), pots with a funnel-shaped neck distinctly separated by a fault (Fig. 7:2, 5, 8), spherical ones and those with cylindrical necks (Fig. 8:1).

The proportions of pots change gradually: the belly is raised (vessels with a “shoulder”), the neck is shortened, the height of vessels is smaller (low pots), the bottom gets smaller and narrow-bottomed (pointed-foot) pots begin to appear (Fig. 9). In later phases fewer and fewer decorated pots are made.

Bowls are represented by hemispherical forms (in minority) and S-shaped, profiled ones of various types (Fig. 3:2; 5:1, 2, 4, 6, 9; 6:3, 5, 13; 7:1, 3, 4, 11; 8:3, 4). This type of vessels is characterised by very sophisticated ornamentation, which can be still found even in the terminal phase (Fig. 7:1, 3, 4, 11; 8:3, 4), i.e. in the period when the number of decorated pots is decreasing.

Various kinds of beakers have been ascribed to the Trzciniec Culture. These are: forms with hollow stems, beakers with depressed or attached knobs on the bellies (Fig. 6:11; 7:6, 9, 12) and flowerpot-like (mortar-shaped) ones (Fig. 5:5).

Other types of vessels, like mugs, jugs, amphorae or flat plates are scarcely represented in the sites of the Trzciniec Culture in central-eastern Poland. Fragments of sieve-like vessels have been frequently found, but it is not possible to reconstruct them due to the bad condition they are in.

4. Typical ornamentation: horizontal, vertical and oblique grooves, concentric arches, horizontal attached boards [Taras 1995:table 1]. The motifs are often combined, e.g. horizontal grooves with festoons in the form of arches are frequently found especially on profiled bowls. Horizontal grooves alternating with vertical ones are often combined with a circular row of vertical or oblique pricks. Attached or depressed knobs are used to decorate beakers on stems, mugs, jugs and, though rather seldom, profiled bowls. In later phases small depressions and hollows appear on vessel necks and oblique grooves on bellies. The most typical decorative motif of the Trzciniec Culture are clay spindle whorls (Fig. 2:9; 5:8) and “horn-like whorls”. The latter are found along the eastern border of Poland, e.g. in Dubeczno (Fig. 2:10), Hanna, Rogatka, Guciów, Teptiuków and are obviously a continuation of the phenomenon known at that time in the Ukraine. Simultaneously other “oriental” elements appear in pottery [Taras 1995:map No. 5]: decorative motifs in the form of oblique grooves bounded by horizontal ones (Guciów, Żurawce), “dangling” triangles (Jeziernia, Żurawce), the repetition of the shape and proportions of bowl types typical of the Komarów Culture (Tyszowce, Guciów) and, in the terminal stage, narrow-bottomed (pointed-foot) vessels [Taras 1997:374] or vessel handles of the Noua Culture type (Podlodów).

The Trzciniec Culture is associated with a specific form of environment occupation and the structure of settlements. Although our knowledge of the structure is still not satisfactory, it is possible to observe assemblies of 1-3 settlements of permanent character (0,5-1 ha in area) and several smaller ones around grave sites. Such a concentration was found near the tumuli in Tyszowce and Guciów. The settlements are sometimes located on sandy meadow terraces of big valleys, more often on the edges of small valleys, usually on sandy soils. In most cases, then, the settlements are situated on the frontiers of settlement zones (soil-wise). The relatively high mobility of settlement, typical of the early phase, decreased with time, particularly in upland areas.

Taking into consideration the archaeological and natural science sources known so far, the economy of the Trzciniec Culture communities in the area in question can be defined as typically agricultural, most probably with livestock farming dominating over crop cultivation.

The unsatisfactory degree to which the settlements have been examined makes it impossible to reconstruct closely their organization and construction. It can be only said that the preferred type of houses were overground, post constructions, rectangular in shape, sometimes with 2 chambers, e.g. in Żurawce [Gurba, Kutyłowski 1970], Wronowice-Paprzyca [Koj 1987:193-194], Hrubieszów-Podgórze [Niedźwiedź, Panasiewicz 1994:52-53].

The dominant type of grave is a barrow, usually over 10 m in diameter. Most of the barrows examined so far are located in river valleys, typically on sandy meadow terraces, e.g. in Guciów, Dominikanówka, Tyszowce. Some barrows were ra-

ised on hills dominating the area, e.g. in Haliczany [Bronicki 1997:56]. Their function was usually not only to cover the remains of the dead; under the mounds some cremation graves have been discovered, e.g. in Guciów [Rogozińska 1961], Lublin-Dąbrowa (?) [Kłosińska 1987], biritual — in Guciów [Rogozińska 1963], Kazimierzów¹. Some evidence for the fact that together with cremation skeleton burial was practised can be provided by the empty, regular grave pits found in Tyszwce [Kuśnierz 1989:Fig. 9] and Zienki [Bronicki 1997a:53]. Also in Dubeczno, an example of a secondary skeleton burial covered with a cremation layer containing animal remains was excavated. In the terminal stage, the tradition of raising barrows gradually disappears and flat graves begin to appear, where bones have been cremated to a different degree, e.g. in Tyszwce [Gosik 1997:29] or Trzciniec [Chotyński 1911:61-63].

Among the grave goods, relatively moderate in number, pottery dominates. It is located in various ways. Whole pots are placed in the centre of the barrow, near grave pits, or the suspected burial place, e.g. in Tyszwce. Intentionally broken vessels are placed in different parts of the barrow or below it, usually in groups, e.g. in Guciów [Rogozińska 1961; 1963], Dominikanówka [Machnik 1960:80], Dubeczno [Taras 1995:202].

2. STAGES OF DEVELOPMENT

The changes of the Trzciniec Culture with the course of time in central-eastern Poland can be reconstructed as follows (Fig. 10).

The culture appears in the upland part of the Lublin Region as a completely formed, external phenomenon probably at the beginning of period BA2. The early-Trzciniec (early classical) circle is characterised by high settlement mobility — small and temporary settlements and camps. Some burial sites provide evidence for such dating. The barrow in Dubeczno points to a relatively early occupation of the area by the people of the Trzciniec Culture and the evidence is provided by the dating of the hearth below the mound — 3520 ± 50 BP (1880 BC). It is quite possible that some mounds in Guciów can be dated similarly, the conclusion, however, is based on the analysis of the materials, mainly ceramic ones, rather than on laboratory dating. This stage can be also represented by small settlements in Las Stocki, site 7, Wąwolnica, site 6 and Nowy Majdan, site 1.

In pottery, all basic technological and stylistic elements are present: the characteristic form of the rim, engraved ornaments and relief strips and forms such

¹ Unpublished materials from Lublin Museum, the information made available by Mrs Waleria Misiewicz.

BC	Reinecke	Podlasie, Polesie	Eastern Małopolska and western Volhynia Uplands
1000	HaA2	LC	LC
1100		Tph	Tph
1200	D		
1300			
1400	C(C2)	Lph? (L-Cph?)	Lph(L-Cph)
1500	B2(C1)	Cph	Cph
1600	B1		
1700	A2		Eph(E-Cph)
1800	A1	Eph	SC
1900			
2000		LG	GAC? MC

Fig. 10 Periodization of the Trzciniec Culture in the southern part of the area between the Vistula and Bug rivers. Eph - early phase, Cph - classical phase, Lph - late phase, Tph - terminal phase (Trzciniec Culture); LG - Linin Group of the Nemen Culture; GAC - Globular Amphora Culture; MC - Mierzanowice Culture; SC - Strzyżów Culture; LC - Lusatian Culture.

as the S-shaped pot, the hemispherical and the profiled bowl. At the end of the period there appear clear signs of successful contacts or “absorption” of the local, post-cord structures by the Trzciniec Culture. At this stage, the relations between the groups, strange to each other, can be detected in the stylistic influence observed in pottery work, particularly in the western Volhynia Upland, e.g. in Wrono-

wice-Paprzyca, site 5 [Kadrow 1988], Mohyliany [Sveshnikov 1967:Table XIII:14], Włodzimierz Wołyński [Taras 1995:Table XXVII:1] and others.

The regional influence gets stronger in the developed classical period, which started at the earliest in BA2/BB1 — at the beginnings of BB1, as a reflection of the local, diversified background and as a result of various contacts. It is easy to observe contacts with the South as well as characteristic, mainly for the Bug river zone, contacts with the East and South — East (a local trend in the Trzciniec – Komarov Cultures zone).

The classical stage is the period of stabilisation for the Trzciniec Culture. In the area in question two distinct stylistic and settlement structures can be observed: the western one — in the western part of the Lublin Upland and in the north — west of the Sandomierz Basin, and the eastern one — in the western Volhynia Upland, the eastern part of the Lublin Upland, Roztocze and the north — east of the Sandomierz Basin. North of these areas — in Polesie and Podlasie — there are very strong “old Trzciniec” tendencies, exemplified by traditional forms of vessels and their ornamentation.

In the remaining areas the basic set of pottery and decorative elements gets much richer. Besides various forms of pots and bowls, new ones, such as mugs, jugs and beakers begin to appear. New ornamentation motifs are used together with the basic ones that still dominate: pricks, small depressions, outlined knobs, wide, oblique cannelures and others.

The evolution and regionalization of the Trzciniec Culture can be observed in the gradual decrease in the number of classical stylistic markers and their replacement with new ones, e.g. the proportions of vessels change — the maximum diameter of the belly is located in the upper half of the vessel. The changes are characteristic already towards the end of the late classical phase. Some changes in burial customs can be observed, too. The barrow and the form of burial (layered cremation, suspected skeleton burial) are still significant, however, sometimes there are no traditional grave goods. Broken pottery and other objects are located at random in mounds. The phase lasts until the beginning of the 3rd period of the Bronze Age (BD).

The close of the Trzciniec Culture is the time of looking for new models and balancing of opposing influences: the ones from Volhynia and the Noua Culture zone in the basin of the upper Dniester river, and those from the circle of Urn Fields Cultures and mainly from the early Lusatian Culture. It all takes place in the first half or around the middle of the 3rd period of the Bronze Age and lasts until the turn of the 3rd period of the Bronze Age. These processes have been recently observed in the settlements examined in the basin of the Bug river, in Tyszowce, Teptiuków, Podlodów and Hrubieszów – Podgórze.

In the inventories of the eastern Lublin Region there are slim, unornamented narrow-bottomed (pointed-foot) vessels or ones with small, unstable bottoms, ra-

ised maximum diameter of the belly and short necks. The rims are rounded and non-thickened and new decorative motifs appear, besides the few traditional ones: depressions and hollows in the necks and groups of vertical or oblique grooves on the bellies.

In the west of the Lublin Region, low vessels (tall bowls or vases) dominate, apart from slim vessels with small bottoms. The increase in the number of unornamented pots and the presence of richly decorated bowls can be observed here as well.

The discussion over the role of the Trzciniec Culture in the formation of the Lusatian Culture in the Lublin Region leads to the following conclusions: the local people gradually got assimilated into the Lusatian Culture groups of Central Poland type. The process, however, did not leave permanent traces. It can be observed, for instance, in the cemetery of the Lusatian Culture in Wołkowiany², where narrow-bottomed vessels were used as urns, while other vessels were decorated with motifs typical of the Trzciniec Culture. The stylistic relics are also visible in other sites of the early Lusatian Culture.

Translated by Joanna Berej

² Unpublished cemetery, examined Mrs Waleria Misiewicz; the materials deposited in Lublin Museum.

ABBREVIATIONS

AP	– Archeologia Polski, Warszawa
APL	– Archaeologia Polona, Warszawa
AR	– Arkheologia, Kiev
BPS	– Baltic-Pontic Studies, Poznań
ESA	– Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki
KSIA AN USSR	– Kratkiye Soobshcheniya Instituta Arkheologii AN USSR, Kiev
MANH	– Materiały Archeologiczne Nowej Huty, Kraków
MIA	– Materiały i Issledovaniya po Arkheologii SSSR, Moskva
PBF	– Praehistorische Bronzefunde, München
SA	– Sovetskaya Arkheologia, Moskva.
SPA	– Sprawozdania Archeologiczne, Kraków.

REFERENCES

Abramek B.

- 1971 Cmentarzysko kurhanowe kultury trzcinieckiej w Okalewie, pow. Wieluń. Sprawozdanie za lata 1966-1968. *SPA* 23: 67-77.

Andronovskaya kultura

- 1966 *Arkheologia SSSR. Svod istoricheskikh istochnikov*. Vol. 3 (2). Moskva-Leningrad.

Artemenko I.I.

- 1961 Poselenie bronzovogo veka na Kuzinoi gore. *SA* 2: 232-236.
1967 Plemena verkhnego i srednego Podneprovia v epokhu bronzы. *MIA*, No. 148.
1987 Kultury pozdnego bronzovogo veka yuzhnoi polosy lesov evropeiskoi chasti SSSR. In: *Epokha bronzы lesnoi polosy SSSR*, 106-119. Moskva.

Bader O.N.

- 1970 *Bassein Oki v epokhu bronzы*. Moskva.

Bader O.N., T.B. Popova

- 1987 Pozdnyakovskaya kultura. In: *Epokha bronzы lesnoi polosy SSSR*, 131-135. Moskva.

Bandrivsky M.S.

- 1997 Vidkryttya pamyatok kultury bahatovalykovoі keramiky na Lvivshchyni. *AR* 1: 138-142.

Barford P.

- 1996 Aspects of cultural definition in Central European prehistory. *AP* 34: 33-57.

Bartkowski T.

- 1970 *Wielkopolska i środkowe Nadodrze*. Warszawa.

Berezanskaya S.S.

- 1957 Pamyatky periodu serednioy bronzы na Desni ta Seimi. *AR* 11: 87-94.
 1972 *Sredniy period bronzovogo veka Severnoi Ukraine*. Kiev.
 1972a Kultura trzciniecka na Ukrainie. *AP* 17: 259-305.
 1974 *Pustynka. Poselenie epokhi bronzы na Dnepre*. Kiev.
 1982 *Severnaya Ukraina v epokhu bronzы*. Kiev.
 1985 Vostochnotshineckaya kultura. In: *Arheologiya Ukrainskoi SSR*, 437-445. Kiev.

Berezanskaya S.S., G.V. Okhrimenko, V.K. Piasetskiy

- 1987 Novi pamiatki skhidnotshinetskoi kultury na Volyni. *AR* 60: 50-58.

Bintliff J.

- 1984 The Neolithic in Europe and social evolution. In: J. Bintliff (ed.) *European Social Evolution. Archaeological Perspectives*, 83-121. Bradford.

Blajer W.

- 1985 Stan badań nad południowym zasięgiem kultury trzcinieckiej. *Acta Archaeologica Carpathica* 24: 61-88.
 1987 Problematyka różnicowania terytorialnego kultury trzcinieckiej. In: *Kultura trzciniecka w Polsce*, 19-33. Kraków.
 1989 Kultura trzciniecka. In: J. Kmiecński (ed.) *Pradzieje ziem polskich*. Vol. 1 (2), 441-454. Warszawa-Łódź.
 1992 Ze studiów nad skarbami okresu halsztackiego w Polsce. In: *Ziemia polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami*, 101-108. Rzeszów.
 1998 Przyczynek do dyskusji nad znaczeniem metalurgii brązu w zachodniej kulturze trzcinieckiej. In: A. Koško, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 337-342. Poznań.

Blajer W., S. Czopek, A. Kostek

- 1991 Początki grupy tarnobrzezkiej nad środkowym Sanem. In: *Die Anfänge der Urnenfelderulturen in Europa*. *Archaeologia Interregionalis* 13, 265-295. Warszawa-Kraków.

Bochkarev V.S.

- 1972 Kimmerijski kazany. *AR* 5: 63-68.
 1995 Karpato-dunajski i volgo-uralski ochagi kulturogeneza epokhi bronzы. In: *Konvergenciya i divergenciya v razvitii kultur epokhi eneolita — bronzы Sredniy i Vostochnoy Evropy*, 19-29. Sankt-Peterburg.

Bochkarev V., A. Lescov

- 1979 Jung und Spätbronzezeitliche Gussformen in Nördlichen Schwarzmeergebiet. *PBF* 19 (1).

Bodyansky A.V., I.N. Sharafutdinova

- 1967 Bronzolitainaya masterskaya u s. Zlaopol na Nizhnem Dnepre. In: *Arkheologicheskie issledovania na Ukraine v 1965-1966 gg*, 90-93. Kiev.

Bokiniec A.

- 1987 Schyłkowy neolit i wczesny okres epoki brązu na ziemi chełmińskiej. In: T. Wiślański (ed.) *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, 207-221. Toruń.
- 1989 Próba interpretacji kulturowej osady z przełomu neolitu i epoki brązu w Potoku, gm. Włocławek na podstawie ceramiki naczyniowej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Archeologia* 16: 45-71.
- 1995 *Początki epoki brązu na Pomorzu Wschodnim*, manuscript. Warszawa.

Bokiniec A. Z., M. Marciniak

- 1987 Wstępne wyniki badań na wielokulturowym stanowisku Grudziądz-Mniszek 3, woj. toruńskie. In: T. Wiślański (ed.) *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, 223-247, Toruń.

Bradley R.

- 1998 *Passage in Arms*, 2nd edition. London.

Braudel F.

- 1992 *Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm XV-XVIII wiek. Vol. III. Czas świata*. Warszawa.

Bronicki A.

- 1997 Kurhan kultury trzcinieckiej(?) w miejscowości Haliczany, woj. chełmskie. In: *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 2, 56-59. Lublin.
- 1997a Drugi sezon badań kurhanu kultury trzcinieckiej — "Szwedzka Mogiła" w miejscowości Zienki, woj. chełmskie. In: *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 2, 53-55. Lublin.

Buchvaldek M.

- 1986 Zum gemeineuropäischen Horizont der Schnurkeramik. *Praehistorische Zeitschrift* 61: 130-151.

Budziszewski J.

- 1998 Krzemieniarstwo społeczności kultury trzcinieckiej z Wyżyny Środkowo-małopolskiej. In: A. Kośko, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 301-328. Poznań.

Burgess C.

- 1976 The Beaker Phenomenon: Some Suggestions, Part I: General Comments and the British Evidence. In: C. Burgess, R. Miket (eds) *Settlement and*

Economy in the Third and Second Millennia B.C. British Archaeological Report 33: 306-323. Oxford.

Cabalska M.

- 1961 Stan badań nad II okresem brązu w Polsce. *Zeszyty Naukowe UJ. Prace Archeologiczne* 3: 17-37.

Case H.

- 1987 Postscript: Oxford International Western Mediterranean Bell Beaker Conference. In: W. H. Waldren, R. C. Kennard (eds) *Bell Beakers of the Western Mediterranean. The Oxford International Conference 1986*. British Archaeological Report. International Series 331: 115-128. Oxford.

Charniavski M.M., V.I. Kudrashou, V.L. Lipnitskaya

- 1996 *Starazhytnyia shakhtsyory na Rosi*. Minsk.

Chelyapov V.P.

- 1992 *Zasechenskiy kurgannyi mogilnik*. Ryazan.

Cherednichenko N.N.

- 1980 O stanovlenii i osnovnykh etapakh razvitiia proizvodiashechikh khoziaystva w Severnom Prichernomore. In: *Arheologicheskie issledovania na Ukraine*, 43-45. Dnepropetrovsk.
- 1986 Srubnaya kultura. In: *Kultury epokhi bronzы na territorii Ukrainy*, 44-82. Kiev.

Cherniavskiy M.M.

- 1979 *Nealit Belaruskaga Panyamonniya*. Minsk.

Chernykh E.N.

- 1970 *Drevneishaya metallurgia Urala i Povoizhia*. Moskva.
- 1976 *Drevniaya metalloobrabotka na Yugo-Zapade SSSR*. Moskva.
- 1983 Problema obshchnosti kultur valikovoі keramiki v stepyakh Evrazii. In: *Bronzovyi vek lesnoi polosy Uralo-Irtyshskogo mezhdurechia*, 81-99. Chelyabinsk.

Clarke D.L.

- 1968 *Analytical Archaeology*. London.

Czebreszuk J.

- 1987 Osada z połowy II tys. p.n.e. w Goszczewie, gm. Aleksandrów Kujawski, woj. włocławskie, stan. 14. Z badań nad rozwojem kulturowym społeczeństw Kujaw na przełomie epok neolitu i brązu. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 2: 199-138.
- 1988 Wpływ społeczeństw Kotliny Karpackiej na proces integracji kulturowej w okresach BB-BD na Kujawach. In: A. Cofta-Broniewska (ed.) *Kontakty pradziejowych społeczeństw Kujaw z innymi ludami Europy*, 197-217. Inowrocław.
- 1996 *Spółeczności Kujaw w początkach epoki brązu*. Poznań.

- 1997 Krąg mogiłowy i popielnicowy na Kujawach. Przyczynek do badań nad regionalną zmianą kulturową. In: W. Blajer (ed.) *Brązy i ludzie u progu okresu pól popielnicowych we wschodniej części Europy Środkowej*, 91-107. Kraków.
- 1998 The North-Eastern Borderland of the Bell Beakers. The Case of the Polish Lowland. In: M. Benz & S. van Willigen (eds) *Some New Approaches to The Bell Beaker "Phenomenon" Lost Paradises...?* British Archaeological Report. International Series 690: 161-174. Oxford.
- 1998a Trzciniec - koniec pewnej tradycji. In: A. Koško, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 411-429. Poznań.
- Czebreszuk J., M. Ignaczak
1997 Osadnictwo neolityczne i wczesnobązowe na stanowisku 12 w Borowie, woj. wrocławskie. *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie* 11: 67-83.
- Czebreszuk J., M. Ignaczak, J. Łoś
1997 Osadnictwo wczesnej kultury łużyckiej w Narkowie, gmina Dobrze, stanowisko 9. Z badań nad kulturą łużycką na Niżu Polskim. Poznań.
- Czebreszuk J., M. Ignaczak, P. Makarowicz
1998 Schyłek świata trzcinieckiego w międzyrzeczu środkowej Wisły i Warty. In: *International Conference: Zmierzch kompleksu trzciniecko-komarowskiego i sposoby kształtowania się nowej rzeczywistości kulturowej w środkowej i młodszej epoce brązu* (Summary of the reports), 5. Zamość.
- Czebreszuk J., P. Makarowicz, M. Szmyt
1998 Sieć powiązań genetycznych społeczności trzcinieckiego kręgu kulturowego na Kujawach. In: A. Koško, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 121-134. Poznań.
- Czebreszuk J., M. Przybytek
1997 Osadnictwo neolityczne na stanowisku 16 w Narkowie, gm. Dobrze, woj. wrocławskie. *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie* 11: 53-65.
- Czebreszuk J., M. Szmyt
1998 Cultural importance of the Bell Beaker tradition on the North European Plain. In: F. Nicoli (ed.) *Bell Beakers Today*. Trento (in print).
- Czerniak L.
1996 Archaeological cultures and reality. *AP* 34: 83-96.
- Czerniak L., A. Koško
1980 Zagadnienie efektywności poznawczej analizy chronologicznej ceramiki na podstawie cech technologicznych. *AP* 25: 247-279.
- Czopek S.
1996 *Grupa tarnobrzeska nad środkowym Sanem i dolnym Wisłokiem*. Rzeszów.

Danilenko W.N.

1969 *Neolit Ukrainy*. Kiev.

Dąbrowski J.

1972 *Powiązania ziem polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

1987 Stan i potrzeby badań nad kulturą trzciniecką. In: *Kultura trzciniecka w Polsce*, 5-18. Kraków.

1991 Uwagi o powstawaniu kultur łużyckich. In: *Die Anfänge der Urnenfelderkulturen in Europa*. Archaeologia Interregionalis 13, 195-215. Kraków-Warszawa.

1993 O podstawowych pojęciach chronologii względnej (na przykładzie epoki brązu i wczesnej epoki żelaza). *AP* 38: 201-228.

Dyadenko V.D.

1957 Slidy srubnoi kultury bilya s. Richky Sumskoi oblasti. *AR* 10: 154-155.

Dolukhanov P.M., W.P. Tretiakov

1979 Neolit dnipro-doniecki i kultura pucharów lejkowitych na północ od Karpat. *Acta Archaeologica Carpathica* 19: 37-50.

Eliade M.

1993 *Kowale i alchemicy*. Warszawa.

Forenbaher S.

1993 Radiocarbon dates and absolute chronology of the Central European Early Bronze Age. *Antiquity* 67: 218-256.

Furmamek V., L. Veliačik, J. Vladár

1991 *Slovensko w dobe bronzovej*, Bratislava.

Gajewski L.

1969 Fin du néolithique - début de la période de Hallstatt. *Inventaria Archaeologica Pologne* 22, Plates 130-136.

Gancarski J.

1988 Wstępne sprawozdanie z badań osady trzciniecko-otomańskiej na stanowisku nr 29 w Jaśle, województwo krośnieńskie. *Acta Archaeologica Carpathica* 27: 61-83.

1994 Pogranicze kultury trzcinieckiej i Otomani - Füzesabony — grupa jasielska. In: *Problemy kultury trzcinieckiej*, 75-101. Rzeszów.

Gardawski A.

1959 Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce. *Materiały Starożytne* 5: 7-189.

1969 Kultury środkowo-wschodniej Europy w starszej i środkowej epoce brązu (XVI-XII stulecie przed n.e.). *Studia i Materiały Lubelskie* 4: 7-54.

1971 Zagadnienia fazy łódzkiej. *AP* 16 (1): 151-165.

- Gardawski A., J. Dąbrowski, R. Mikłaszewska, J. Miśkiewicz
 1957 Kraal z wczesnej epoki brązu w Biskupinie, pow. Żnin. *Wiadomości Archeologiczne* 24 (1-2): 189-208.
- Gąsior M.
 1975 Kultura trzciniecka na obszarze Polski środkowej. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 22: 101-120.
- Gediga B.
 1978 Starszy okres epoki brązu na zachodnich ziemiach polskich w zasięgu "kultury przedłużyckiej". In: A. Gardawski, J. Kowalczyk (eds) *Prahistoria ziem polskich. Vol. III. Wczesna epoka brązu*, 137-172. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Gedl M.
 1975 *Kultura przedłużycka*. Kraków.
 1982 Periodyzacja i chronologia kultury łużyckiej w zachodniej Małopolsce. In: *Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z południem*, 11-33. Kraków-Przemyśl.
 1989 Wczesna epoka brązu. In: J. Kmiecński (ed.) *Pradzieje ziem polskich* 1 (2), 393-440, 455-487. Warszawa-Łódź.
 1983 *Die Nadeln in Polen I (Frühe und ältere Bronzezeit)*. PBF 13 (7).
- Gerloff S.
 1993 Zu Fragen mittelmeerländischen Kontakte und absoluter Chronologie der Frühbronzezeit in Mittel- und Westeuropa. *Prähistorische Zeitschrift* 68: 58-102.
- Gimbutas M.
 1956 Borodino, Seima and their Contemporaries. *Proceedings of the Prehistoric Society* 22: 143-158.
- Glob P.V.
 1952 *Danske Oldsager. Yngre stenalter*. København.
- Gosik B.
 1997 *Osadnictwo z epoki brązu na stanowisku 25B w Tyszowcach*, manuscript, Lublin.
- Górski J.
 1991 *Osada kultury trzcinieckiej w Jakuszowicach*. Kraków.
 1992 Uwagi o schyłkowych fazach kultury trzcinieckiej i początkach kultury łużyckiej na terenie Nowej Huty. *MANH* 15: 63-72.
 1993 Osada kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile, stanowisko 55. Analiza materiałów część I. *MANH* 16: 55-102.
 1994 Z badań nad periodyzacją kultury trzcinieckiej na lessach podkrakowskich. In: *Problemy kultury trzcinieckiej*, 23-49. Rzeszów.

- 1994a Osada kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile, stanowisko 55. Analiza materiałów, część II. *MANH* 17: 65-113.
- 1997 Główne etapy rozwoju kultury trzcinieckiej na obszarze Nowej Huty na tle przemian tej kultury w zachodniej Małopolsce. *MANH* 20: 7-37.
- 1998 Kultura trzciniecka i kultura łużycka. Problem zmiany kulturowej w zachodniej Małopolsce. In: A. Kośko, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 361-378. Poznań.
- Górski J., S. Kadrow
- 1996 Kultura mierzanowicka i kultura trzciniecka w zachodniej Małopolsce. Problem zmiany kulturowej. *SPA* 48: 9-32.
- Grossman A.
- 1995 Biskupiński mikroregion osadniczy w początkach epoki brązu (I, II i II/III okresy epoki brązu). In: W. Niewiarowski (ed.) *Zarys zmian środowiska geograficznego okolic Biskupina pod wpływem czynników naturalnych i antropologicznych w późnym glacie i holocenie*, 65-77. Toruń.
- 1998 Kto użytkował wczesnobrązowy Biskupin? In: A. Kośko, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 179-192. Poznań.
- Größler H.
- 1907 Das Fürstengrab im großen Galgenhügel am Paulsschachte bei Helmsdorf (im Mansfelder Seekreise). *Jahresschrift für die Vorgeschichte der sächsisch-thüringischen Länder* 6: 1-87.
- Grygiel R.
- 1987 Z badań nad kulturą trzciniecką w rejonie Brześcia Kujawskiego. In: *Kultura trzciniecka w Polsce*, 73-88. Kraków.
- Gumiński W., J. Fiodorczuk
- 1988 Badania w Dudce, woj. suwalskie a niektóre problemy epoki kamienia w Polsce północno-wschodniej. *AP* 33: 113-150.
- Gurba J., J. Kutyłowski
- 1970 Żurawce, pow. Tomaszów Lubelski. *Informator Archeologiczny. Badania 1969*: 105-106.
- Gurina N.N.
- 1976 *Drevnie kremnedobyvaiushchye shakhty na territorii SSSR*. Leningrad.
- Hammond N.G.L.
- 1977 *Dzieje Grecji*. Warszawa, 2nd edition.
- Hark O.
- 1971/72 Die Riesenbecher von Hizacker. *Hannoverisches Wendland* 3: 21-30.
- Harding A.
- 1984 Aspects of Social Evolution in the Bronze Age, (w:) red. J. Bintliff, *European Social Evolution. Archaeological Perspectives*, Bradford, s. 135-145.

Hänsel A. i B., eds

1997 *Gaben an die Götter. Schätze der Bronzezeit Europas*, Berlin.

Hvass S.

1986 Enkeltgravskulturens regionalgrupper i Vejle amt. In: C. Adamsen, K. Ebbesen (eds) *Stridsøksefid i Sydsandinavian. Beretning fra et symposium 30-31.X.1985 i Vejle*, 108-125. København.

Harrison R.J.

1980 *The Beaker Folk. Copper Age Archaeology in Western Europe*. London.

Hauser A.

1974 *Spoleczna historia sztuki i literatury*. Warszawa.

Ignaczak M.

1996 *Osadnictwo neolityczne i wczesnobrązowe w Borowie, woj. wrocławskie, stanowisko 12*, manuscript. Poznań.

Ignaczak M., P. Makarowicz

1998 Krąg trzciniecki i krąg mogiłow. Problem zmiany kulturowej na Kujawach i w dolinie środkowej Warty. In: A. Kośko, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 379-396. Poznań.

Innerhofer F.

1997 Frühbronzezeitliche Barrenhortfunde - Die Schätze aus dem Boden kehren zurück. In: A. und B. Hänsel (eds) *Gaben an die Götter. Schätze der Bronzezeit Europas*, 53-59. Berlin.

Isaenko V.F.

1976 *Nealit Pripiatskogo Polesia*. Minsk.

Jacob-Friesen K.H.

1939 *Einführung in Niedersachsens Urgeschichte 3 Auflage*. Hildesheim.

Jacobs J.

1991 *Die Einzelgrabkultur in Mecklenburg-Vorpommern*. Schwerin.

Jensen J. A.

1973 Myrhøj, 3 hustomter med. Klokkebægerkeramik. *KULM* (1972): 61-122.

Jażdżewski K.

1948 O zagadnieniu początków kultury łużyckiej. *Slavia Antiqua* 1: 94-151.

Jóźwiak B.

1997 *Gospodarka zwierzęca późnoneolitycznych społeczności rejonu Pagórków Radziejowskich (Wzgórze Prokopiaka)*, manuscript. Poznań.

Kadrow S.

1991 *Iwanowice, stanowisko Babia Góra, cz. 1. Rozwój przestrzenny osady z wczesnego okresu epoki brązu*. Kraków.

1995 *Gospodarka i społeczeństwo. Wczesny okres epoki brązu w Małopolsce*, Kraków.

Kaszewski Z.

- 1966 Osada kultury łużyckiej z III i IV okresu epoki brązu na stanowisku 13 w Brześciu Kujawskim, pow. Włocławek. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi* 14: 159-229.

Kempisty A.

- 1967 Wyniki badań kopca I w Miernowie, pow. Pińczów. In: *Rozprawy Zespołu Badań na Polskim Średniowieczem UW i PW* 4, 149-175. Warszawa.
- 1978 *Schylek neolitu i początek epoki brązu na wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*. Warszawa.

Kempisty A., Włodarczak P.

- 1996 Chronologia absolutna cmentarzyska w Żernikach Górnych. In: W. Nowakowski (ed.) *Concordia. Studia ofiarowane Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, 127-140. Warszawa.

Kempisty E.

- 1973 Kultura ceramiki "grzebykowo-dołkowej" na Mazowszu i Podlasiu. *Wiadomości Archeologiczne* 38: 3-76.
- 1983 Neolityczne kultury strefy leśnej w północnej Polsce. In: *Problemy epoki kamienia na Pomorzu*, 175-199. Słupsk.

Kersten K.

- 1966 Ein spätneolithischer Riesenbecher aus Mannheim, Kr. Herzogtum Lauenburg. *Offa* 23: 77-78.

Klengel A.

- 1995 Handel und Tausch in den Schriftquellen des Alten Orients. In: B. Hänsel, (ed.) *Handel, Tausch und Verkehr im bronze und früheisenzeitlichen Südost-europa*, 39-48. München-Berlin.

Klochko V.I.

- 1987 Sistema vooruzhenia Loboikovskogo ochaga metalloobrabotki. In: *Problemy okhrany i issledovania pamyatnikov arkheologii v Donbasse*, 73-75. Donetsk.
- 1993 Weapons of the Tribes of the Northern Pontic Zone in the 16th - 10th Centuries B.C. *BPS* 1.
- 1994 Metallurgicheskie proizvodstvo v eneolite-bronzovom veke. In: *Remeslo epokhi eneolita-bronzy na Ukraine*, 96-132. Kiev.
- 1996 Novye aspekty svyazey Severnovo Prichernomoria s Vostochnom Sredizemnomoriem v pozdnem bronzovom veke. In: *Mir Olvii. Materialy iubileynykh chtenii, posviashchennykh 90-letiyu professora L.M. Slavina*, 129-131. Kiev.

Kłosińska E.

- 1987 Kurhan kultury trzcinieckiej w Zemborzycach-Dąbrowie, woj. Lublin. *SPA*: 38: 201-207.

- 1994 Kultura trzciniecka w międzyrzeczu Prosny i Warty. In: *Problemy kultury trzcinieckiej*, 7-22. Rzeszów.
- 1997 *Starszy okres epoki brązu w dorzeczu Warty*. Wrocław.
- Koj J.
- 1987 Wyniki badań osady kultury trzcinieckiej we Wronowicach-Paprzycy, stan. 5, woj. zamojskie. In: *Kultura trzciniecka w Polsce*, 193-204. Kraków.
- Kolev Y.I.
- 1991 Novyi tip pamyatnikov kontsa epokhi bronzy v lesostepnom Povolzhie. In: *Drevnosti vostochnoevropskoy lesostepi*, 162-206. Samara.
- Kostrzewski J.
- 1924 Z badań nad osadnictwem wczesnej i środkowej epoki brązowej na ziemiach polskich. *Przegląd Archeologiczny* 2: 161-218.
- 1958 *Kultura łużycka na Pomorzu*. Poznań.
- 1961 Uwagi o pracy Aleksandra Gardawskiego: Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce. *AP* 6: 127-135
- Kośko A.
- 1979 *Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresach schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu*. Poznań.
- 1981 *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych*. Poznań.
- 1990 The Migration of Steppe and Forest-steppe Communities into Central Europe. *The Journal of Indo-European Studies* 18: 309-330.
- 1991 Specyfika rozwoju kulturowego społeczeństwa Nizy Polski w dobie schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu. Zarys problematyki. In: J. Gurba (ed.) *Schylek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce środkowowschodniej. Lubelskie Materiały Archeologiczne* 7, 23-37. Lublin.
- 1992 Z badań nad tzw. horyzontem starsznurowym w rozwoju późnoneolitycznej kultury społeczeństw Kujaw. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Archaeologica* 16: 85-95.
- 1994 A chapter in the research on the South-Baltic cultural context in the development of the Great Poland-Kuiavia communities from the time of the horizon of the "classical" corded ware culture. In: *Gyvenviečių ir keramikos raida baltų žemėse*, 153-161. Vilnius.
- 1994a Perspektywa "wschodu" w rozwoju osadniczo-kulturowym bałkańsko-środkoeuropejskiego kręgu społeczeństw wczesnoagrarnych. In: L. Czeraniak (ed.) *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, 189-197. Grudziądz.
- 1996 The Origin of the Vistula-Dnieper Development of the Community of Sub-Neolithic Cultures. In: *The Indo-Europeanization of Northern Europe*. The Journal of Indo-European Studies. Monograph No. 17, 78-88. Washington.

- 1997 Chronological-genetic framework of the "A horizon" features in the development of the Kuiavian FBC. In: *Early Corded Ware Culture. The A-Horizon - fiction or fact?*, 125-133. Esbjerg.
- Koško A., W.I. Klochko.
1991 Bożejewice, gm. Strzelno, woj. Bydgoszcz, stanowisko 8. Kurhan z późnego okresu epoki neolitu. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 4: 119-143.
- Koško A., M.Y. Videiko
1995 The origins of neolithic-eneolithic cremation rites in Europe and Sofievka type rituals. *BPS* 3: 247-258.
- Koško A (ed.)
1996 *Z badań nad genezą regionalizmu kulturowego społeczeństw Kujaw*. Poznań-Kruszwica-Inowrocław.
- Kovaliukh N., V. Skripkin
1997 Application of a Statistical Method for Radiocarbon Analysis. In: *International Conference. June 16-20. Abstract Book*, 99.
- Kovalyukh N., V. Skripkin, E. Sobotovich
1996 Peculiarities of Carbon Behavior of the Reactor Graphite of the Chernobyl Fallout. In: *Third International Symposium and Exhibition on Environmental Contamination in Central and Eastern Europe. September 10-13*, 731-733. Warsaw.
- Kozłowski J.K., J. Machnik
1996 U zarania kulturowej jedności w Europie Środkowej (V-II tysiąclecie przed Chr.). In: *Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Środkowoeuropejskiej* 4, 7-26. Kraków.
- Kozłowski L.
1920 Wielkopolska w epoce kamiennej. *Przegląd Archeologiczny* 1 (2-3): 1-51.
- Körner G., Laux F.
1980 *Ein Königreich an der Luhe*. Lüneburg.
- Krause R.
1996 Zur Chronologie der Frühen und Mittleren Bronzezeit Süddeutschlands, der Schweiz und Österreichs. *Acta Archaeologica* 67, *Supplementa I*: 73-86.
- Krauss A.
1977 Poglądy na kształtowanie się kultury łużyckiej w południowo-wschodniej Polsce. *Materiały Archeologiczne* 17: 5-51.
- Krivtsova-Grakova O.A.
1955 Stepnoye Povolzhie i Prichernomorie v epokhu pozdnei bronzy. *MIA* 46. Moskva.

Kristiansen K.

- 1994 The Emergence of the European World System in the Bronze Age: Divergence and Social Evolution during the First and Second Millennia BC in Europe. In: K. Kristiansen, J. Jensen (eds) *Europe in the First Millennium B.C.*, 7-30, Sheffield.

Kruk J.

- 1980 *Gospodarka w Polsce południowo-wschodniej w V-III tys. p.n.e.* Wrocław.
1993 Rozwój społeczno-gospodarczy i zmiany środowiska przyrodniczego wyżyn lessowych w neolicie (4600-1600 bc). *SPA* 45: 7-17.

Kryvaltsevich M.

- 1988 Keramika bronzovaga veku iz paselishcha Staryia Iurkovichy 1 na reke Arese. *Vestsi Akademii Nauk BSSR. Seriya gramadskikh navuk* 1: 75-85.
1991 *Bronzovyi vek centralnoi chasti belorusskovo Polesia*, manuscript. Minsk.
1997 Z badań nad kulturą trzciniecką na Polesiu Białoruskim w dorzeczu Prypeci. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 7: 69-97.

Kukawka S.

- 1991 *Kultura pucharów lejkowatych na Ziemi Chełmińskiej*. Toruń.

Kurylenko V.Y., V.V. Otroshchenko

- 1996 Mezin na Desni. Dynamika zmiany arkheolohichnykh kultur. *Siveryanskyi litopys* 2-3: 27-32.

Kuzminykh S.V.

- 1981 Metalloobrabotka srubnykh plemen Zakamia. In: *Ob istoricheskikh pamyatnikh po dolinam Kamy i Beloi*, 41-70. Kazan.

Lanting J. N.

- 1973 Laat Neolithicum en vroege Bronstijd in Nederland en N.W.-Duitsland: continue ontwikkelingen. *Paleohistoria* 15: 215-317.

Larsson T.B.

- 1986 *The Bronze Age Metalwork in Southern Sweden. Aspects of Social nad Spatial Organization 1800-500 B.C.* Umea.

Lehmann L. T.

- 1965 Placing the Pot Beaker. *Helinium* 5: 3-31.

Lescov A.M.

- 1981 *Jung und Spätbronzezeitliche Depotfunde im Nordlichen Schwarzmeergebiet*. *PBF* 20 (5).

Lichardus J.

- 1979/80 Zur problem der Riesenbecher und der frühen Bronzezeit im Hessischen Burgland. *Fundberichte aus Hessen* 19/20: 327-368.

Liversage D.

- 1987 Mortens Sande 2 - A Single Grave Camp Site in Northwest Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 6: 101-124.

Luce J.V.

- 1987 *Homer i epoka heroiczna*. Warszawa.

Lysenko S.D.

- 1996 Keramichnyi kompleks mohylnya Malopolovetske-3. In: *Severo-Vostochnoye Priazov'ye v sisteme evraziyskikh drevnostei (eneolith-bronzovyi vek). Chapter 1*, 108-110. Donetsk.
- 1998 Rezultaty issledovania mogilnika Malopolovetskoye-3 na Kievshchine v 1993-1997 godakh. In: A. Koško, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 95-117. Poznań.

Lytvynenko R.O.

- 1994 *Srubna kultura baseinu Siverskoho Dintsya (za materialamy pokhovalnykh pamyatok)*. Avtoreferat dysertatsii kand. Ist. Nauk. Kiev

Machnik J.

- 1960 Kurhan kultury trzcinieckiej z Dominikanówki, pow. Zamość. *Materiały Archeologiczne* 2: 79-83.
- 1972 Die Mierzanowice-Košťany-Kultur und das Karpatenbecken. *Slovenská Archeológia* 20: 177-188.
- 1978 Wczesny okres epoki brązu. In: A. Gardawski, J. Kowalczyk (eds) *Prahistoria ziem polskich. Vol. III*, 9-136. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- 1984 Frühbronzezeitliche Kulturen in Klempolen. In: N. Tasić (ed.) *Die Kulturen der frühbronzezeit des Karpatenbeckens und des Nordbalkans*, 341-376. Beograd.
- 1997 Zwei Entwicklungswege der Schnurkeramikultur in den Flussgebieten der oberen Weichsel Bug und Dnestr. In: *Early Corded Ware Culture. The A-Horizon - fiction or fact?*, 147-156, Esbjerg.

Makarowicz P.

- 1989 *Osada kultury iwieńskiej w Rybinach, woj. wrocławskie, stanowisko 14*. Inowrocław.
- 1993 Osada ludności z początków interstadium epok neolitu i brązu w Smarglinie, woj. wrocławskie, stan. 53. *SPA* 45: 113-146.
- 1995 Osada ludności kultury trzcinieckiej w Babiej, woj. konińskie, stanowisko 6. *SPA* 47: 157-188.
- 1998a The Early Bronze Age Settlement on Site 14 at Rybiny, Włocławek Province, Kujavia, Northern Poland. In: *Materiały z międzynarodowego sympozjum w Supraślu* (in print).
- 1998b *Rola społeczności kultury iwieńskiej w genezie trzcinieckiego kręgu kulturowego (2000-1600 BC)*. Poznań.
- 1998c Kujawski nurt trzcinieckiego kręgu kulturowego - podstawy taksonomiczne. In: A. Koško, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 33-60. Poznań.

Matoga A.

- 1985 Wstępne wyniki badań na cmentarzysku z III-V okresu epoki brązu w Bocheńcu, woj. Kielce. *SPA* 27: 81-109.
- 1987 Problem przynależności kulturowej grobów szkieletowych z Bocheńca, woj. kieleckie. In: *Kultura trzciniecka w Polsce*, 119-131. Kraków.
- 1991 Uwagi o początkach kultury łużyckiej na Kielecczyźnie na tle problematyki tzw. fazy przejściowej trzciniecko-łużyckiej. In: *Die Anfänge der Urnenfelderulturen in Europa*. Archaeologia Interregionalis 13, 217-245. Warszawa-Kraków.

Malmberg B.

- 1969 *Nowe drogi w językoznawstwie*. Warszawa.

Małkowski S.

- 1931 Z geologii Wołynia. *Rocznik Wołyński* 2: 385-391.

Mertens K.

- 1996 *Das Endneolithicum in Nordostniedersachsen und in der Altmark. Forschungsgeschichte und Forschungsstand*, manuscript. Kiel.
- 1998 Die nordostniedersächsischen Riesenbecher. Ein lokales Phänomen mit überregionaler Bedeutung? In: A. Koško, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 193-202. Poznań.

Milewski T.

- 1965 *Językoznawstwo*. Warszawa.

Miśkiewicz J.

- 1978 Kultura trzciniecka. In: A. Gardawski, J. Kowalczyk (eds) *Prahistoria ziem polskich. Vol. III. Wczesna epoka brązu*, 173-196. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Molodtsov V.A.

- 1994 Keramika kak istochnik periodizatsii vostochno-tshinetskoj kultury? In: *Drevneishie obshchnosti zemledeltsev i skotovodov Severnogo Prichernomoria V tys. do n.e.*, 122-124. Tiraspol.
- 1997 Pamyatki epokhi bronzы u s. Kharievki. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 1993 roku*, 85-89. Kiev.

Moser A.

- 1994 Zur zeitlichen Stellung der "Riesenbecher" des Hannoverschen Wendlandes. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 63: 3-38.

Multanen V.V., A.O. Multanen

- 1997 Arkheologichne obstezhennya okolyts Sednieva ta Chernihova. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 1993 roku*, 92-93. Kiev

Müller-Karpe H.

- 1980 *Handbuch der Vorgeschichte*. Band 4. München.

Nelson H.

- 1988 *Zur inneren Gliederung und Verbreitung neolithischer Gruppen im südlichen Niederelbegebiet, Teil 1-2*. British Archaeological Report. International Series 459. Oxford.

Niedźwiedź J., W. Panasiewicz

- 1994 Wyniki nadzorów archeologicznych na osadzie wielokulturowej w Hrubieszowie-Podgórzu, stan. 5. In: *Sprawozdania z badań archeologicznych w województwie zamojskim w 1993 roku*, 52-58. Zamość.

Nikolova A.W.

- 1992 *Khronologicheskaya klassifikatsiya pamiatnikov yamnoy kultury stepnoy zony Ukrainy*, manuscript. Kiev.

Nosek S.

- 1948 Zagadnienie Prasłowiańszczyzny w świetle prehistorii. *Światowit* 19: 1-177.

Olsen B., Z. Kobyliński

- 1991 Ethnicity in anthropological and archaeological research: a Norwegian-Polish perspective. *APL* 29: 5-27.

Olszewski P.A.

- 1987 *Osadnictwo epimezolityczne w Korzeczniku, woj. konińskie stanowisko 6/7*. Inowrocław.

Otroshchenko V.V.

- 1994 O dvukh liniakh razvitiya kultur plemen srubnoi obshchnosti. In: *Problemy skifo-sarmatskoi arkheologii Severnogo Prichernomoria* 2, 150-153. Zaporozhie.

Otroshchenko V.V., Y.Y. Rassamakin

- 1997 Z pryvodu kulturnoi nalezhnosti kompleksiv Loboikivsko-Derbedenivskoi zony metaloobrobky. In: *Sabatinovskaya i srubna kultury: problemy vzaimosvyazi Vostoka i Zapada v epokhu srednei bronzy*, 23-25. Kiev-Nikolayev-Yuzhnoukrainsk.

Padin V.A.

- 1963 Kurgany epokhi bronzy okolo Trubechevska. *SA* 1: 289-293.

Pałubicka A., S. Tabaczyński

- 1986 Społeczeństwo i kultura jako przedmiot badań archeologicznych. In: W. Hensel, G. Donato, S. Tabaczyński (eds) *Teoria i praktyka badań archeologicznych. Vol. I. Przesłanki metodologiczne*, 57-183. Wrocław.

Prinke D., M. Szmyt

- 1990 From Studies of Development of the so-called Refugial Ecumene of Neolithic Communities in the Zielona Struga Catchment Area. In: *New tendencies in the Globular Amphora Culture*. Archaeologia Interregionalis 11, 63-101. Warszawa-Kraków.

Pryakhin A.D., A.T. Siniuk, Y.P. Matveev

- 1981 Tereshkovsky klad epokhi pozdnei bronzy v Srednem Podonie. *SA* 3: 281-285.

Przybytek M.

- 1996 *Osadnictwo neolityczne i wczesnobrązowe w Narkowie, woj. wrocławskie, stanowisko 16*, manuscript. Poznań.

Rachwaniec A.

- 1982 Problematyka wczesnej fazy kultury łużyckiej w rejonie Nowej Huty. In: *Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z południem*, 59-72. Kraków-Przemyśl.

Randsborg K.

- 1992 Historical Implications. Chronological Studies in European Archaeology c. 2000-500 B.C. *Acta Archaeologica* 62: 89-108.

Rassmann K.

- 1993 *Spätneolitikum und frühe Bronzezeit im Flachland zwischen Elbe und Oder*. Lubstorf.
1996 Zum Forschungsstand der absoluten Chronologie der frühen Bronzezeit in Mitteleuropa auf der Grundlage von Radiokarbondaten. *Acta Archaeologica* 67, *Supplementa I*: 199-210.

Rassmann K., U. Schoknecht

- 1997 Insignien der Macht - die Stabdolche aus dem Depot von Melz II. In: A. und B. Hänsel (eds) *Gaben an die Götter. Schätze der Bronzezeit Europas*, 43-47. Berlin.

Renfrew C.

- 1986 Introduction: peer polity interaction and socio-political change. In: C. Renfrew, J. F. Cherry (eds) *Peer Polity Interaction and Socio-Political Change*, 1-18. Cambridge.

Rogozińska R.

- 1961 Sprawozdanie z badań kurhanów trzcinieckich w Guciowie, pow. Zamość. *SPA* 13: 45-50.
1963 Sprawozdanie z badań stanowisk kultury trzcinieckiej w Guciowie i Bondyrzu, pow. Zamość w 1961 roku. *SPA* 15: 84-93.

Rowlands M.

- 1984 Conceptualizing the European Bronze and Early Iron Ages. In: J. Bintliff (ed.) *European Social Evolution. Archaeological Perspectives*, 147-156. Bradford.
1984 Social Evolution: Europe in the Later Neolithic and Copper Ages. In: J. Bintliff (ed.) *European Social Evolution. Archaeological Perspectives*, 123-134. Bradford.

Rudynsky M.Y.

- 1928 Arkheolohichni zbiryk Poltavskoho muzeiu. *Zbirnyk Poltavskoho Muzeiu* 1: 1-12. Poltava.

Rybakov B.A.

- 1979 *Gerodotova Skifia*. Moskva.
1981 *Yazychestvo drevnikh Slavyan*. Moskva.

Rydzewski J.

- 1983 Przemiany w zasiedleniu zachodniomałopolskich wyżyn lessowych w czasach od kultury łużyckiej do kultury przeworskiej. In: *Przemiany ludnościowe i kulturowe I tysiąclecia p.n.e. na ziemiach między Odrą a Dnieprem*, 177-185. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
1991 Początki kultury łużyckiej w okolicach Krakowa. In: *Anfänge der Urnenfelderulturen in Europa*. Archaeologia Interregionalis 13: 247-262.
1992 Organizacja sieci osadniczej ludności kultury łużyckiej na terenie Nowej Huty. In: *Problemy badań nad osadnictwem pradziejowym*, 177-185. Wrocław- Warszawa-Kraków.

Ryndina N.V.

- 1980 Metall v kulturakh shnurovoy keramiki ukrainskovo Predkarpatty, Podolii i Volhyni. *SA* 3: 13-32.

Samokvasov D.Y.

- 1908 *Mogily russkoi zemli*. Moskva.

Schiellerup P. S.

- 1992 St. Valbyver et senneolitisk hojkompleks ven Himmelev, nord for Roskilde. *Aarboger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* (1991): 21-56.

Schindler R.

- 1960 Die Bodenfunde der Freien und Hansestadt Hamburg. Veröffentlichungen des Museums Hamburg. *Geschichte, Abteilung Bodendenkmalpflege* 1. Hamburg.

Schwantes G.

- 1936 Der neolithische Urnenfriedhof von Sande. *Festschrift der Hundertjahrfeier des Museums des vorgeschichtlichen Altertum zu Kiel*, 79-92. Neumünster.

Shaposhnikova O.G.

- 1985 Yamnaya kulturno-istoricheskaya obshchnost. In: *Arheologiya Ukrainskoy SSR*, 336-352. Kiev.

Sharafutdinova I.N.

- 1960 Liteinye matrity na poseleniyakh epokhi pozdnei bronzy v nizhnem Podneprovie. *KSLA AN USSR* 10: 62 - 70.
1973 Bronzolyvarna maisternya z Holovurova na Kyivshchyni. *AR* 12: 61 - 70.

Shennan S.

- 1986 Interaction and change in third millennium BC western and central Europe. In: C. Renfrew, J.F. Cherry (eds) *Peer polity interaction and socio-political change*, 137-148. Cambridge.
- 1989 Introduction: archaeological approaches to cultural identity. In: S. J. Shennan (ed.) *Archaeological Approaches to Cultural Identity. One World Archaeology*, 1-32. London-Boston-Sydney-Wellington.
- 1991 Some current issues in the archaeological identification of past peoples. *APL* 29: 29-38.
- 1993 Commodities, transactions, and growth in the Central-European Early Bronze Age. *Journal of European Archaeology* 1(2): 59-72.

Sherratt A.

- 1984 Social Evolution: Europe in the Later Neolithic and Copper Ages. In: J. Bintliff (ed.) *European Social Evolution*, 123-134. Bradford.
- 1994 The Emergence of Élites: Earlier Bronze Age Europe, 2500-1300 BC. In: B. Cunliffe (ed.) *The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*, 244-276. Oxford - New York.

Simonsen J.

- 1983 A late Neolithic house site at Tastum, Northwestern Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 2: 81-89.

Stegen K.

- 1954 Der nordwestdeutsche Riesenbecher der jüngeren Steinzeit. *Germania* 32: 269-284.

Strahl E.

- 1990 *Das Endneolithikum im Elb-Weser-Dreieck*. Hildesheim.

Struve K. W.

- 1955 *Die Einzelgrabkultur in Schleswig-Holstein und ihre kontinentalen Beziehungen*. Neumünster.

Skripkin V., N. Kovalyukh

- 1998 Recent Developments in the Procedures Used at the SSCER Laboratory for the Routine Preparation of Lithium Carbide. *Radiocarbon* 40(2): 171-177.

Sommerfeld K.

- 1994 *Gerätegeld Sichel. Studien zur monetären Struktur bronzezeitlicher Horte im nördlichen Mitteleuropa*. Berlin, New York.

Sveshnikov I.K.

- 1967 Kultura komarowska. *AP* 12 (1): 1-36.
- 1974 *Istoria nasielienia Peredkarpatya, Podilia i Volhyni w kinci III - pochatku II tysiachletia do nashoj ery*. Kiev.

- 1990 Kultura mnogovalikovay keramiki. In: *Arkheologia Prikarpatya, Volyni i Zakarpatya*, 74-77. Kiev.
- 1990a Sredniy period bronzovogo veka Prikarpatya i Volyni. Tshinecko-komarovskaya kultura. In: *Archeologia Prikarpatya, Volyni i Zakarpatya*, 78-88. Kiev.
- Suryś J.
1985 Problematyka pogranicza kultur trzcinieckiej i przedłużyckiej. In: J. Gurba (ed.) *Lubelskie Materiały Archeologiczne* 1, 31-50. Lublin.
- Szulczyński R.
1986 *Osadnictwo w Pradolinie Środkowej Warty w II okresie epoki brązu*, manuscript. Poznań.
- Szmyt M.
1996 Globular Amphora Culture in Eastern Europe. Present state of research and possibilities for future studies. *BPS* 4: 3-27.
- Ścibior J.M.
1993 Grób szkieletowy z III okresu epoki brązu odkryty w Złotej k. Sandomierza. *SPA* 45: 147-153.
- Ścibior J.M., J. Ścibior
1990 Obiekt schyłkowej (łódzkiej) fazy kultury trzcinieckiej w Dwikozach, woj. Tarnobrzeg. *SPA* 41: 95-124.
- Tallgren A.M.
1926 La Pontide prescythique après l'introduction des métaux. *ESA* 2: 5 - 246.
- Taras H.
1995 *Kultura trzciniecka w międzyrzeczu Wisły, Bugu i Sanu*. Lublin.
1997 Schyłek kultury trzcinieckiej na Lubelszczyźnie w świetle dotychczasowych badań. In: *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 2, 368-375. Lublin.
1997a Krzemieniarstwo kultury trzcinieckiej na Wyżynach Wschodniomałopolskiej i Zachodniowołyńskiej oraz zachodnim Polesiu. In: *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*, 163-183. Warszawa.
- Tatarinov S.I.
1977 O gorno-metallurgicheskomo tsentreepokhi bronzы v Donbasse. *SA* 4: 192 - 207.
1979 Metalloobrabotka v epokhu bronzы na Severnom Dontse. *SA* 4: 258-265.
1993 *Drevniy metall Vostochnoi Ukrainy*. Artemovsk.
- Telegin D.Y.
1968 *Dnipro-Donetska kultura*. Kiev.
- Tobolski K.
1966 Późnoglacialna i holocenińska historia roślinności na obszarze wydmy w dolinie środkowej Prośny. In: *Prace Komisji Biologicznej PTPN* 32 (1), 3-68. Poznań.

Uenze O.

- 1961 Neue Riesenbecher aus Nordhessen. *Fundberichte aus Hessen* 1: 1-9.

Vandkilde H.

- 1996 *From Stone to Bronze. The Metalwork of the Late Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark*. Moesgard.

Vladár J.

- 1973 Osteuropäische und Mediterrane Einflüsse im Gebiet der Slowakei während der Bronzezeit, *Slovenská Archeológia* 21: 253-357.

Voelkel G.

- 1963 Riesenbecher aus dem Kreise Lüchow-Dannenberg. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 32: 97-104.

Werbart B.

- 1996 All these fantastic cultures? Concepts of archaeological cultures, identity and ethnicity, *APL* 34: 97-128.

Wiklak H.

- 1963 Początki kultury łużyckiej w Polsce Środkowej. *Acta Archaeologica Lodzienia* 12.

Wiślański T.

- 1979 Krąg ludów subneolitycznych w Polsce. In: W. Hensel, T. Wiślański (eds) *Prahistoria ziem polskich. Vol. II. Neolit*, 319-336. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Wetzel G.

- 1976 Ein "Pot Beaker" aus der Altmark (?). *Jahreschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte* 60: 247-251.

Włodarczak P.

- 1998 Groby kultury mierzanowickiej oraz kultury trzcinieckiej z Żernik Górnych. In: A. Koško, J. Czebreszuk (eds) *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 161-177. Poznań.

Wolf C.

- 1997 Der A-Horizont in der Schweiz: Historische Realität oder archäologische Konvention? In: *Early Corded Ware Culture. The A-Horizon - fiction or fact?*, 243-266. Esbjerg.

Woźniak M.

- 1988 Osadnictwo z interstadium epok neolitu i brązu. In: M.A. Andrałojć, M. Woźniak, *Osadnictwo neolityczne i wczesnobrązowe w Opokach, woj. wrocławskie, stanowisko 7*, 36-67. Inowrocław.

Zich B.

- 1986 Zur Nordwestgrenze der Aunjetitzer Kultur. *Praehistorische Zeitschrift* 62: 52-77.
- 1996 *Studien zur regionalen und chronologischen Gliederung der nördlichen Aunjetitzer Kultur*. Vorgeschichtliche Forschungen 20. Berlin-New York.

LIST OF AUTHORS

Janusz Czebreszuk
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: jancze@main.amu.edu.pl

Jacek Górski
Archeological Museum of Nowa Huta
Os. Zielone 7
31-968 Kraków-Nowa Huta
Poland

Marcin Ignaczak
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland

Sławomir Kadrow
Institute of Archaeology and Ethnology
Polish Academy of Sciences
Sławkowska 19
31-016 Kraków
Poland

Victor I. Klochko
Institute of Archaeology
Ukrainian Academy of Sciences
Geroiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine

Aleksander Koško
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: antokol@main.amu.edu.pl

Nikolay Kovalyukh
Department of Environmental
Radiogemistry
Institute of Geochemistry
and Physics of Minerals
Ukrainian Academy of Sciences
Palladina 34
252142 Kiev
Ukraine

Mykola Kryvaltsevich
Institute of History
Academy of Sciences of Balarus
F. Skaryna 1
Minsk 220072
Belarus

Vasyl Y. Kurylenko
Institute of Archaeology
Ukrainian Academy of Sciences
Geroiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine

Sergiy Lysenko
Institute of Archaeology
Ukrainian Academy of Sciences
Geroiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine

Vitaliy V. Otroshchenko
Institute of Archaeology
Ukrainian Academy of Sciences
Geroiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine

Przemysław Makarowicz
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: przemom@main.amu.edu.pl

Vadim Skripkin
Department of Environmental
Radiogemistry
Institute of Geochemistry
and Physics of Minerals
Ukrainian Academy of Sciences
Palladina 34
2521142 Kiev
Ukraine

Halina Taras
Chair of Archaeology
Maria Curie-Skłodowska University
Curie-Skłodowska Square 4
20-031 Lublin
Poland

Vol.1: *Weapons of the tribes of the Northern Pontic zone in the 16th–10th centuries B.C.*, by Victor I. Klochko.

Vol.2: *Nomadism and pastoralism in the circle of Baltic–Pontic early agrarian cultures: 5000–1650 BC*, edited by Aleksander Koško

Vol.3: *Cemeteries of the Sofievka type: 2950–2750 BC*, edited by Aleksander Koško

Vol.4: *Eastern exodus of the Globular Amphora People: 2950 - 2350 BC*, edited by Aleksander Koško.

Vol.5: *Beyond balkanization*, edited by Lucyna Domańska, Ken Jacobs and Aleksander Koško.

Orders regarding B-PS should be addressed directly to the Editorial Office (Baltic-Pontic Studies, Institute of Prehistory, Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, Poland).
--

The publications is carried out within the research project No 1H01G05912 financed in the years 1997–1999 by Committee for Scientific Research and supplied with funds of Ministry of National Education and Adam Mickiewicz University Foundation.

ISBN 83-86094-05-2

ISSN 1231-0344